

(138) Underviisningen og Opdragelsen.

1567 – 1729

Den ved Skolens Oprettelse udstedede Ordinants vedblev ei længere end i et Tidsrum af omtrent fyrretyve Aar at være dens eneste Lov, er forhen omtalt; dog (139) var det ingenlunde hans Hensigt derved at ophæve Ordinantsen; de nye Skolelove skulde blot ansees som Tillæg til denne, og som nøiere Bestemmelse af adskillige Poster i samme, kun i enkelte Punkter forandrede de den: saaledes skulde Disciplene, efter de Hvitfeldske Love, være oppe om Sommer-Morgen Klokke 4, og om Vinteren Klokken 5, istedetfor at Ordinantsen fastsatte een Time sildigere. Om Aftenen maatte ingen uden særdeles Tilladelse være oppe længere end til Kl. 9. Foruden Chorsangen i Kirken hver Morgen og Eftermiddag, som Ordinantsen fastsætter, skulde der nu ogsaa holdes Bøn om Aftenen; og efter Middagsspiisningen skulde de synge over paa de Psalmer, som ved Chorsangen skulde bruges. Den ene Discipel maatte ikke komme paa dens andens Kammer; men hvad de kunde have at afgjøre med hinanden angaaende deres Studeringer, maatte de aftale enten i Kirken eller i Skolen. Udenfor Skolegaarden maatte Ingen komme uden Tilladelse. Naar de fik lov at spadserere ud i Marken, hvilket skede under en af Hørernes Tilsyn, maatte Ingen uden Rectors Tilladelse blive hiemme. De maatte ikke hente Drikkevare eller deslige fra Nestved, eller svire og spille Kort paa Kamrene; heller ikke maatte de tage Øl eller Mad med sig fra Bordet paa deres Kamre; ei heller laane Penge eller Klæder af hinanden, endnu mindre sælge eller bortgive noget af deres Sager. Den, som saa een af sine Meddisciple fornærmes af en anden, og ikke strax angav det for Rector eller en af Hørerne, skulde ansees lige med den Skyldige. Dansk maatte de aldrig tale indbyrdes, men blot ved Latin.

Dette var Hovedpunkterne af Hvitfelds Skolelove; man da disse i Forening med Ordinantsen vedbleve næsten (140) i halvandet Seculum (indtil 1731) at ansees som eneste Rettesnor for Disciplinen, saa kunne de vel fortjene her fuldstændig at fremsættes, og det saa meget mere, som de hidtil ingensteds findes trykte.

Articuli legum pro necessitate & utilitate scholæ
Herlovianæ nobis, ordinatione piorum frundatorum
et senatorum regni, commissæ, secundum
quos posthac se habeant regere *)
discipuli & præceptores.

*) Et andet Exemplar læser: posthac habeant legere.

*Vedtægter til skolens nødvendighed og gavn
Herlovians for os, efter de fromme lærdes ordre
og af rigets senatorer ifølge kommissionen
hvem skal fremover styre sig selv *)
elever og lærere*

*) Et andet Exemplar læser: lad dem fremover læse.

1mus.

Hora matuina ad minimum qvinta, hyberno
Tempore, omnes sine mora surgunto, et officia
scholastica exsequuntur; æstivo qvarta.

Lad os gå.

*Mindst fem om morgenen, irsk
Med tiden rejste alle sig op uden forsinkelse, og ansvar
pædagogisk eksekutor; sommerkvarter*

2dus

Hora sexta anteqvam incipientur preces, in universum
omnes adsunto, se & studia sua Deo commendantes.

*Inden den sjette time, lad bønnerne begynde, for hele verden
alle tilstede og roser sig selv og deres studier til Gud.*

3tius.

Tam septima antemeridiana, qvam tertia pomeridiana
omnes simul templum frequentanto, ac tam
Hypodidascalis præsentibus, quam ipsi Rectori
modenstiam & observantiam debitam exsolvunto.

*Både syv om eftermiddagen og tre om eftermiddagen
alle går i templet på samme tid, og så videre
Hypodidascal til de tilstedeværende, end til rektor selv
udviser behørig beskedenhed og respekt.*

4tus

Non aliter in prandio ac coena mature præsentibus
Inveniuntur ac similiter Hypodidascalis modestum
silentium præhento, etiam si Rector absens fuerit. (141)

*Det er ellers ikke til stede ved morgenmad og aftensmad
Opfinder og tilsvarende Hypodidascals beskeden
tavshed, selv om rektor var fraværende.*

5tus.

Hora duodecima ab Hupodidascalo vocati supremæ
Classis discipuli, sine more omnes in scholam veniunto,
& cantiones in templo celebrandas modeste ac diligenter
Exercent; reliqui omnes per totam horam adsunto.

Ved den tolvte time kaldte Hupodidascal den øverste

*Klassens elever kommer som sædvanligt alle i skole,
og sangene, der skal fejres i templet beskedent og flittigt
Træning; resten var alle til stede hele timen.*

6tus

Precibus vespertinis omnes pariter intersunto, ordine
Suo stantes devote modesteque sine ullo strepitu, tam
post finitas quam ante inceptas preces.

*Ved aftenbønnen, alle sammen, i rækkefølge
Stå på egen hånd, andægtigt og beskedent, også uden støj
Efter at bønnerne var afsluttet i stedet for før de blev påbegyndt.*

7timus

Hora nona omnes pariter in lecto reperiuntor,
Nec ullus sine peculiari venia diutius sedeto.

*Ved nitiden finder jeg dem alle sammen i sengen,
Ingen bør heller sidde længere uden en særlig benådning*

8tavis.

Computationes et chartularum lusus in cubiculis
Non exercento, sed aut lectionum auditarum repetitioni
Aut aliarum rerum honestarum, studiis vacanto.

*Beregninger og kortspil på værelserne
Ikke ved at øve, men ved at gentage de lektioner, man har hørt
Eller andre hæderlige sysler, mens han frigør sig fra studier.*

9nus

Nemo prosus in alienis cubiculis invenitor, nedum
Ibi nugas aut tricas nectens desideto, quod si quid
Forte cinferendum de studiorum ratione habent, in
Templo aut schola id faciunto.

*Ikke ligefrem en finder på en fremmeds værelse
Jeg savner at binde legetøj eller strikke der, hvis der er noget
Måske skal de finde ud af at studere
Ved at gøre det i et tempel eller en skole.*

10mus

Culinam aut cellam nemo ingreditor sine peculiari
Venia Rectoris.

Ingen kommer ind i køkkenet eller rummet uden en speciel

Rektors tilgivelse

11mus

Porta interioris areæ r) nemo egreditor sine
peculiari venia Rectoris. (142)

*Porten til det indre område r) ingen gik ud uden
særlig benådning af rektor.*

12 mus

Data in campum exeundi venia, nemo sine
permissu Rectoris domi maneto, omnes simul exeunto,
Omnes simul redeunto.

*Givet at gå ud i marken, ingen uden
Jeg blev hjemme med rektors tilladelse, og alle gik ud på samme tid.
Alle kommer sammen igen*

13tius

In campo nullus a conspectu Hypodidascalorum
Longius divagator, multo minus in cicitatem s) sut
Pagum digreditor.

*I marken var ingen ude af syne for Hypodidascales
Jo længere han vandrer, jo mindre bliver han trukket ind i byen
Jeg forlod landsbyen.*

14tus

Qvoties importatur in scholam cerevisiae, qvem
sitis urget, ille intrans pro necessitate bibito, nemo qvic-
qvam in cubiculum deportato.

*Hver gang der importeres en øl til skolen, hver
han maner af tørst, han går ind, da han skal drikke, ingen
som blev bragt ind i rummet.*

15tus

Ex cicitate nullum potionis genus discipulorum
qvisqvam adferri curato.

Der er ingen form for druk for eleverne
hvad end kuratoren medbringer

16tus

Læsi ab aliis talionem non reddunto, sed ad Rectorem

Vel Hypodidascalum deferunto; qvicumqve subticuerit,
Cognita deinde causa, punitory.

*Jeg blev ikke gengældt af andre, men af rektor
eller hypodidascal bæres; hvor han end går,
så er årsagen kendt, strafferen.*

17mus

Qvicunqve alium ab alio lædi vel offendi viderit
Aut cognoverit, ipse Rectori vel uni Hypodidascalorum
E vestigio aperire rem teneto, aut in eadem culpa cum aliis hæreto.

*Den, der ser en anden blive såret eller fornærmet af en anden
Enten kendte han selv Rektor eller en af Hypodidascals
Jeg holder for at åbne sagen fra sporet, eller jeg arver samme fejl som andre.*

18tavus.

Testudinem templi nemo conscendito, nemo item
Lusibus aut ineptiis intempestivis locum sanctum
Profanato.

Ingen satte sig på templets skjold, ingen igen
et helligt sted for utidige spil eller tåbeligheder
vanhelliget (143)

s) Nestved

19nus

Nemo de suis rebus qvieqvam vendendo aut aliis
donando distrahitto, qva in causa emens vel vendens,
donans vel accipiens eiusdem sortis habentor.

*Ingen må sælge nogen af sine ejendele til andre
ved at donere til de fortvivlede, som i tilfælde af køb eller salg,
at give eller modtage det samme parti.*

20mus

Qvod si etiam Hypodidascali et maiores discipulorum
qvenqvam contra has leges aut alios bonos mores
peccare viderint aut cognoverint, in ipso facto eum
primo ad bonam frugem adhortari, contumacen vel
punire, vel publice vel privatim coram Rectore accusare
tenentor.

*Hvad hvis selv Hypodidascal og de ældste af disciplene
noget, der strider mod disse love eller andre gode manerer*

*de så eller kendte ham til at synde, i selve det
først at blive opmuntret til en god høst, stædig eller
at straffe, eller at anklage offentligt eller privat for rektor
lejer*

21mus

Nemo pecunias aut vestes mutuator sine Rectoris
vel Hypodidascalorum utriusque diiudicantium assensu
et suffragio.

Ingen låner penge eller tøj uden en rektor
eller med samtykke fra de to dommere i Hypodidascals
og stemme

22dus

A templo, a schola et a mensa nemo sine facultate
& permissu Rectoris vel Hypodidascali, qvi eius loco
fuerit constitutes, abesto

*Fra templet, fra skolen og fra bordet er ingen uden evner
og med Rektors eller Hypodidascalens Tilladelse, hvor han er i sin Plads
du er blevet udpeget, du er fraværende*

23tius

Diebus dominieis singuli suas vestes immundas
lotioni tradunto, earumque numerum in charta sibi notanto.

På Herrens dag renser hver sit tøj
efter at have leveret lotionen og noteret deres nummer på et stykke papir.

24tus

Reportatis a lotionibus, omnes in schola
adsunto et unusquisque suas deligito, præsenteque
Hypodidascalo, si quid desideratur, significato.

*Bring lotiontøjet tilbage, alle i skolen
Jeg gik ind, og hver af dem valgte sit eget og præsenterede det
Hypodidascalo, hvis noget mangler, med mening.*

25tus

Nemo per id temporis e schola exito, anteqvam
singularum classium supremus discipulus de numero (144)
omnium vestitum certiozem fecerit Hypodidascalum, qvi
tum, rebus compositis, primus e schola exhibit.

*Ingen forlod skolen i den tid før
den højeste elev i antallet af enkeltklasser
Han informerede Hypodidasculus om alles påklædning, det
så er det ordnet, at han bliver den første, der forlader skolen.*

26tus

Cibum a mensa nemo deportato sine Rectoris vel
Hypodidascali ipsis vicem tuentis permissu.

Ingen bør tage mad fra bordet uden en guide
Ved at lade hypodidascalerne selv tage deres tur som beskyttere.

27timus

Latino sermone omnes omi loco ac tempore utuntor.

I det latinske sprog bruger jeg alle udeladelser i tid og sted.

Mandamus itaque serio et severe, tam hos legum articulos, quam quos in posterum sumus addituri, stricte et sine prævaricatione servari usque ausu temerario et contumaci contraiverint, scholastico more corripere ac oastigari; impunita vero transgressionis culpa, si quid invenietur, in Rectorem concidit, quod si ipse Hypodidascalorum in hisce et aliis officiis exigendis industriam desideraverit, illi malam superiorum gratiam incurrent.

Dabatur Drachsholmiæ 40to Die Januarii 1605

Arnoldus Hvitfeldius
Scholarchæ.

Vi beordrer derfor alvorligt og strengt, at begge disse loves artikler, som vi er ved at tilføje i fremtiden, skal overholdes strengt og uden overtrædelse, så længe de har påtaget sig en overilet og trodsig virksomhed, at blive irettesat og udstødt i en skolastisk måde; men den ustraffede Overtrædelses Skyld, hvis der findes nogen, falder paa Rectoren, at dersom han selv manglede Hypodidascalernes Flid ved at udkræve disse og andre Pligter, paadrager han sig sine Foresattes onde Gunst

Alle latinske oversættelser er fra Google oversæt.

Ligesom de Herlufsholmske Skolelove under Hvitfeld bleve udvidede, saaledes er det formodentlig ogsaa gaaet med Underviisningen. Vel forefinde vi herom ingen bestemte Efterretninger; men da Christian den Fierdes Skoleforordning af 1604 forsøger de dengang brugelige Underviisningsfag med Tillæg af Græsk og Arithmetik, samt Begyndelsesgrundene af Hebraisk og Geometrie, saa kan vi med Rimelighed antage, at denne Udvidelse ogsaa har strakt sig til vor Skole t). Og denne Formodning (145) nærmer sig til Vished, naar vi ved at gaae lidet bedre frem i Tiden finde ei alene de her nævnte Videnskaber at være Gielstand for Underviisningen, men endog dissas Antal forøget med flere. Efter en Underviisningsplan af 1643, som Archivet giemmer, læstes der dengang i øverste Classe:

- 1) Latin: Grammatik; Orat. Cie. Pro Deiotaro & pro Ligario; Cic. Somnium Scipionis; Virgilio Aenæid. Lib. II; Ovid. Metamorph. Lib. XIII, Horatii Odæ, ars poet., & epist. Lib I.
- 2) Græsk: Grammatik; Isovrat. Orat. Ad Demonicum; Hesiodi opera & dies; acta apostolorum: epist. Pauli ad Romanos & Ephes.
- 3) Græske og latinske Stiiløvelser.
- 4) Begyndelsesgrundene af Hebraisk.
- 5) Theologie: Catechismus Lutheri, og Loci communes Brochmanni.
- 6) Logica, Rhetorica & Oratoria Bartholini.
- 7) Begyndelsesgrundene af Geometrie, Arithmetik, og Astronomia sphærica.

I alle disse Videnskaber undervises der om Formiddagen Kl. 6 til 7 og 9 til 10, om Eftermiddagen Kl. 1 – 2 og 4 – 5; Løverdagen Formiddag Kl. 8 – 10 holdtes Examen over det, som var læst den hele Uge, og Censur over hele Skolens skriftlige Udarbeidelser; Søndag Formiddag Kl. 6 – 8 bforklares det nye Testamente, og (146)

- t) At dog Græsk er læst paa Herlufsholm allerede før denne Forordnings Udgivelse, og sandsynligviis lige fra Skolens Oprettelse, sees af følgende Titel paa en Bog, som er trykt i Rostok 1594, og udgiven af Skolens daværende Rector P. J. Borch; Tractatus de voeibus Græcorum encliticis, superiori anno in libera schola Herlovigholmiensi propositus & c.

Rettedes Stile; Onsdag og Løverdag Eftermiddag havde Skolen Ferie.

Af den her anførte Underviisningsplan see vi, at endskiøndt Ordinantsen dengang (1643) endnu var den giældende Skolelov, saa gik det den, som det saa ofte gaaer de borgerlige Love naar de begynde at ældes, begynde de at glemmes. Vel bemærke vi i denne Læseplan Spor af de Fremskridt, Videnskaberne have gjort siden Reformationen; adskillige vigtige Videnskaber see vi her at indrømmes fortient Plads blandt de øvrige Skolefag; men Underviisning i Skiønskrivning og ligeledes i Sang, hvortil Ordinantsen fastsætter een Eftermiddagstime daglig, finde vi her slet ikke omtalt; er det, fordi man har ophørt med disse Øvelser? Eller blot fordi man har anseet dem som den egentlige lærde Underviisning uvedkommende, og derfor har undladt at anføre dem i Læseplanen? Formodentlig er dog det sidste Tilfældet. Læseplanen har ogsaa om Formiddagen ikkun to Underviisningstimer, istedetfor at Ordinantsen fastsætter tre; og saaledes har vi her ikkun fire daglige Underviisningstimer (eller fem, hvis Synge- og Skrive-Timen skal regnes med) istedetfor de i Ordinantsen fastsatte sex. Men den Tid, som var bestemt til daglige Andagtsøvelser, vedblev at være uforandret.

Omtrent paa samme Fod, som vi her har seet Underviisningen indrettet efter nys anførte Læseplan, vedblev den i meget lang Tid. Fra 1643 og lige til 1731 omtaler Archivet aldeles ingen Forandring i Underviisningen.

Men hvorledes gik det i denne lange Periode med den egentlige Opdragelse? Nye Love blev der fra Hvitfeldts (147) Tid indtil Periodens Slutning (1729) ikke givet; og hvorledes de gamle overholdtes, derom meddele de os fra hiin Tidsalder efterladte Documenter ikkun sparsomme Oplysninger. Men for enhver, som af Erfaring kiender noget til offentlige Stiftelser, kan det ikke være fremmed, at det ved disse alt for ofte er stor Forkiel paa de Regler som haves, og de Regler som følges; og ei sielden har de offentlige Skoler maattet friste denne Lod; thi naar vi stundum finde disse dybt nedsiunkne

under det, hvad de efter deres Bestemmelse burde være, da er deres Forværrelse vistnok langt sieldnere een Følge af Mangel paa gode Love, end af Mangel paa disses Overholdelse. Ikkun lidet nytter det, at rigtige Grundsætninger fremsættes, og gode Love deraf udledes, hvis disse enten ikke efterkommes, eller dog efterkommes med en Lunkenhed, som nøies med blot at følge Forskriftens Overflade uden at bekymre sig om dens Aand. Efter Rimelighed kunne vi vel antage, at Skolen i den dunkle Periode, som her omtales, har fristet de offentlige Stiftelsers sædvanlige Lod – Afvexling af god og slet Bestyrelse. Dog udmærker sig den første Halvdeel af Perioden (omtrent til sextenhundrede og nogle og fyrretyve) saa fordeelagtigen, at man endog maa ansee denne Tid som Skolens mest glimrende Periode: de mange udmærkede Mænd, som Herlufsholm i dette Tidsrum har frembragt, ere talende Beviser paa Bestyrelsens Godhed i Almindelighed u). Men den sidste Halvdeel af Tidsrummet kunne vi ei tillægge samme Roes. Med Magister Zacharias Lunds Ansættelse som Rector, i Aaret 1646, synes et (148)

u) Dette sees i det følgende af Fortegnelsen over Disciplene.

for Skolen ufordelagtigt Tidsløb at have taget sin Begyndelse: ved hans Forsømmelse af sin Pligt og Ligegyldighed med Tilsynet udenfor Skoletimerne begyndte Usædelighed og Ryggeløshed saaledes at udbrede sig blandt Ungdommen, at der ei alene klagedes over, og bevistes at de begik de værste Uordener hjemme, men endog, at de drak og svirede i Nestved, og begik flere Uordener, som maatte bringe Skolen i ondt Rygte. Under de følgende Rectorer findes der vel ikke Spoer til en saadan Forsømmelighed som her omtalte; men sammenlign vi det Antal af udmærkede Mænd, som Skolen før Rector Lunds Tid har frembragt, med de faa, ja næsten ingen Hædersmænd, som den efter 1650 kan fremvise af sine Lærlinge, saa viser Skolens videnskabelige Forfatning for dette Tidsrum sig ikke i det fordeelagtigste Lys.

Bestemte Ferier havde man ved Skolens Indretning ikke sørget for. Men det er dog saa naturligt, at Forældre ønske at kunne engang see deres Børn hos sig; ja dette er endog nødvendigt, naar Forældrene selv skal forsyne dem med de fornødne Klæder, Linned o. desl. Det blev derfor snart Brug, at Forældrene hentede deres Børn hiem til sig engang om Aaret, sædvanlig i Hundedagene, dog ogsaa til andre Tider – en Skik, som nødvendig maatte have en ufordelagtig Indflydelse paa Underviisningens regelmæssige Gang, og som dog vedvarende næsten et heelt Seculum efter Skolens Stiftelse. Ikke før i Aaret 1650 blev det fastsat (af den for at undersøge Rector Lunds Sag nedsatte Commission), at naar forældrene begierede deres Børn hiem, skulde Rector mage det saa, ”at det kunde skee i Hundedagene, da (149) mindst læstes, at de maatte komme tilbage sidst i August, og at de (lægges der meget oekonomisk til) noget tidlig kunde reise, og Skolen derved spares paa Kosten.”

Skolens Disciple 1567 – 1729.

Hvorvidt har Herloff Trolles og B. Gøyes Stiftelse opfyldt sin Bestemmelse? Hvorledes skulde Forfatteren mere tilfredsstillende kunne besvare dette Spørgsmaal end ved en tro Fremstilling af, hvad de Mænd bleve i deres Manddom, hvilke skyldte Stiftelsen deres Ungdoms Dannelse; af sine Frugter skal Træet kiendes. Sandt er det: Mandens Værd skyldes ikke hans Skoledannelse alene; ved en Samling af mangehaande Forhold i Livet og af mange slags Omstændigheder dannes Mennesket til det han vorder. Men er det end ikke paa Skoleunderviisningen og Ungdomsopdragelsen alene

Menneskets tilkommende Duelighed og deraf følgende Stilling i Livet beroer, saa kan dog den Indflydelse Ungdomsdannelsen her paa Mandens tilkommende Stilling, ikke miskiendes: slumrende Anlæg kunne ved omhyggelig Behandling vækkes til at bære Frugter, ligesom og paa den anden side de herligste Anlæg ved slet Behandling i Ungdommen kunne qvæles, som den spæde Plante af det Overhaand tagende Ukrud. Uden den Ungdomssdannelse, han fik, var sielden nogen stor Mand bleven netop til det han blev. Skolen kan derfor uden daarlig Forfængelighed vel altid tilegne sig nogen Andeel i den Hæder, som (150) i Tiden bliver dens Fostersønner til Deel; og Forfatteren vil derfor her forsøge at give en Udsigt over de mærkeligste Mænd, som ere udgangne fra vor Skoles Læresale. En fuldstændig Underretning om Herlufsholms Lærlinger er ikke muelig; Skolens Archiv giemmer ingen Optegnelse paa sine Fostersønner, som er ældre end fra Aaret 1690. Vel finder man ogsaa før denne Tidspunct paa forskjellige Steder adspredte Efterretninger om Mænd, som erholdt deres Efterretninger angaae for det meste blot saadanne, som siden i Litteraturen ere blevne bekjendte; af det vistnok langt større Antal af Herlufsholms Disciple, som uden at have vedblevet den litterære Vane dog siden i forskjellige Embedsstillinger have viist sig som duelige Mænd, findes ikkun faa omtalte; men det vil dog neppe være urigtigt, fra det ei ubetydeligere Antal af hine at slutte sig til et vistnok endnu betydeligere Antal af disse. Man vente altsaa her ingenlunde opregnet alle de Hædersmænd, Herlufsholm i dette Tidsrum har frembragt; her anføres ikkun de, som Forfatteren af forskjellige trykte Skrifter har kunnet indhente Efterretning om v). (151)

- v) De fleste af disse ere tegne af Vindingii Acad. Hafniensis, Worms Lexicon over Lærde Mænd og Herl. Trolles Levet af Boesen. Ved dem, som andensteds fra ere tagne, anføres Hiemmel.

Dimitteret fra Skolen.

Henrik Lykke blev Rigets Raad og Lehnsmand over Vordingborg: omtrent 1571 eller 72.

Ænevold Kruse, Stamherre til Hiermitzløffgaard, Rentemester hos Kong Christian de 4de og Statholder i Norge '); 157*

Johan Jensen Alanus blev først Rector paa Hrlholm, siden Professor ved Kiøbenhavns Universitet: 1582.

Herman Nielsen (eller Nicolai) blev efter 6 Aars Underviisning paa Hrlhom, fordi han ikke længer maatte nyde Skolens Beneficier, sendt til Roeskilde, og derfra dimitteret 1589; var Prof Lingv Hbr. Ved Kbhavns Univers. Omtrent 1588

Jesper Brochmann, først Rector paa Hrlholm, siden Prof. & Doct. Theol og Biskop i Sieland: 1601

Holger Rosenkrantz, Herre til Glimminge og Commandant paa Bornholm **) omtrent 1603 ell. 4.

Claus Plum, Prof. & Doct. Juris ved Kbhavns Univers. X); 1604 (152)

*) Vid. Jersins ? ? ?, og Dedicationen til Borrichii Tractatus de vocibus Græcorum encliticis.

**) Vid. Hofmans Portraits historiques, Part 4., Pag, 9.

- w) Plum var den første danskfødte Prof. Juris ved Kbhavns Universitet, og udmærkede sig ved den Opmærksomhed, han viste for Fædrelandets Love (vid. Badens Lovkyndighedshistorie).

Jens Dinesen Jersin, Prof. Metaphysices ved Kbhavns Unders.; siden Biskop i Ribe og Doct. Theologiæ; omtrent 1605 ell. 6.

Jacob Finke, Prof. Physic. Ved Kbhavns Universitet 1608

Jacob Brochmann, Rector paa Hrlholm, siden Prof. pædagogicus ved Univers. I Kbhavn. 1611.

Hans Brochmann, først Prof. Philosophiæ, siden Prof. og Doct. Theol. Ved Univers. I Kbhavn 1611.

Niels Trolle, Herre til Trolholm y) og Gaunøe, Ridder af Elefanten og Statholder i Norge omtrent 1613

Jørgen Urne, Herre til Alsløv, Ridder af Elefanten, Rigets Raad og Marsk; omtrent 1614.

Niels Poulsen Scandorph, Rector paa Herlufsholm, siden Prof. og Doct. Theologiæ; 1616 (153)

- y) Det nuværende Holsteinborg. Aar 1562 blev denne Gaard (dengang Braadegaard) af Kong Fred. 2den ved Mageskifte skiødet til gamle Niels Trolle, hvis Søn, den her omtalte N. Trolle, gav den Navnet Trollholm. Denne Anmærkning (der skyldes et Manuskript i det Holsteinborgske Bibliothek, som Grevskabets nuværende Besidder har havt den Godhed at meddele Forf. Til Afbetiening) anføres der til Rettelse af hvad Hofmann siger i Portraits historiques, Part. 2 Pag. 96, at Trollholm i mere end 500 Aar havde været i den Trolliske Families Eie.

Stephanus Johannis Stephanius, Prof. Historiarum ved Sorø Academie og kongelig Historiograf; omtrent 1616 ell. 17.

Christian Stougaard freqventerede Skolen fra 9de til 17de Aar; blev Prof. Eloqventiæ og Doct. Medicinæ; 1617

Peder Spormand, freqventerede Herlufsholm blot i to Aar, og kom herfra i Odense Skole; blev Prof. Histor. & Geographiæ ved Univers. I Kbhavn. 1621.

Niels Pedersen (Nicolaus Petræus) blev Prof. Lingv. Oriental., Doct og Prof. Theol. Ved Univers. I Kbhavn; 1620

Hans Poulsen Winding blev Prof. Theol. Ved Gymnasiet i Odense: 1626

Ebbe Ulfeld. Denne i den danske Historie navnkundige Mand (en Søn af Skoleherren Christopher Ulfeld) blev fra Herlufsholm dimitteret til Sorø Academie. Blev Kong Christ. Den 4des Svigersøn, Ridder af Elefanten, og Lehnsmand over Bornholm, men forlod tilsidst af Misfornøielse Riget, og gik i Svensk Tieneste; 1629.

Ramus Poulsen Winding gik i Herlholms Skole i 7 Aar; blev først Prof. Lingvæ græcæ og siden Prof. Histor. Ved Univers. I Kbhavn, tilsidst Reserendarius i Høieste Ret og virkelig Etatsraad; 1631. (154)

Peder Reetz freqventerede Herlholms Skole fra sit 18de til 21 de Aar, og udmærkede sig allerede dengang ved sit Genie, ligesaa meget som han siden udmærkede sig i sine forskellige Embedsstillinger. Blev herfra dimitteret til Sorøe Academie. Blev Herre til Tygestrup, Turebyholm, Børlum Kloster m. fl. St. Efter at have været brugt ved adskillige Ambassader, og i flere for Riget vigtige Anliggender, blev han Rigets Canzler, Geheimeraad, Præsident i Cancelliet, Patron for Universitetet, Ridder af Elefanten m.m. *); 1635.

Jørgen Eilersen (Georgius Hilarius) blev Rector i Kbhavns Skole og *Prof. Literarum humaniorum*; 1635

Ramus Envoldsen Brochman blev Rector paa Herlholm, siden *Prof. Eloqventiæ* ved Univers. I Kbhavn.; 1637

Hans Envoldsen Brochman. *Prof. Theol.* Designatus og Biskop i Aarhus; 1638

Tønne Juel, Herre til Thaarupgaard og Rigets Raad :

Kens Jensen Bircherod blev *Prof. Philos. Prof. Lingv. Græcæ, Prof. Theol* og tilsidst *Doct. Theol.* Ved Univers. Kbhavn, 1640 (155)

*) Hofmanns portraits hist. Part. 4.

Wilhelm Lange blev *Prof. Mæthematum superiorum*, Informator hos Kronprinsen (sen Christian den 5te) og Assessor i Høieste Ret; 1641

Jacob Casparsen Bartholin blev *Prof. Designatus* ved Sorøe Academie; 1641

Rasmus Casparsen Bartholin, *Prof. Geometriæ, Prof. Medicinæ*, Assessor I Høieste Ret og Etatsraad; 1642

Jacob Jensen Bircherod, først *Prof. Philos. & Matheseos*, siden *Prof. Theol.* Ved Odense Gymnasium, tilsidst *Doct. Theol.* og Assessor i Consistorio; 1642

Jørgen Hammer, *Prof. Logices* ved Univers, i Kbhavn. 1652

Niels Benzon, *Doct Juris*, Vice-Præsident I Commerce-Collegiet, Geheimeraad og Ridder (=Storkors) af Dannebrog; 1660

Herlufsholm har saaledes i det første Aarhundrede af sin Tilværelse frembragt et saa anseeligt Antal af udmærkede Mænd, som vel neppe nogen anden Skole i et lige Tidsrum, og med et lige Antal Disciple, har at fremvise, saa at Skolen, efterat den i et Seculum havde blomstret, med Rette kunde gives det hæderlige Vidnesbyrd (af Winding i hans Academia Hafienses 1665): Schola Herloviana vix est alia prælarorum ingeniorum magis foecunda. (*Den herlovske skole er næppe nogen anden mere frugtbar af genialitet*)

Men efter dette første Aarhundredes Forløb, og i næsten hele det følgende Seculum af dens Tilværelse, var det ogsaa som om en ond Dæmon svævede over Skolen: i hele (156) det lange Tidsrum fra 1660 og lige til 1754 veed Forfatteren ingen af Herlufsholms Disciple at nævne, som enten i den lærde Republik eller i Staten har erhvervet sig nogen udmærket Plads.

Rectorerne 1567 – 1729.

For at have alt samlet, hvad der vedkommer Underviisningen, maae vi her lære at kiende de Mænd, til hvem den har været betroet. Men de Efterretninger, man forefinder om de fleste af Herlufsholms Rectorer, ere kun faa; deres Navne, deres Skrifter, og hos nogle af dem deres vigtigste Levnetsomstændigheder, have adskillige Skribenter efterladt os Underretning om a); men det, som vi

helst ønskede at vide – hvad disse Mænd vare for den Skole, hvis Bestyrelse var dem betroet – derom haves saagodt som intet. Næsten alle bleve, efter faa Aars Skoletieneste, befordrede til andre, for det meste geistlige eller akademiske Embeder – Beviis paa, at Herlufsholms Rectorat dengang, ligesom de fleste øvrige Skoleembeder, ikke er bleven anseet uden som en Forfremmelsespost for unge Mænd, hvorfra siden Overgangen kunde gøres til noget bedre. Men de Embeder, hvortil en stor Deel af disse bleve befordrede, viser tillige, at Herlufsholm ofte har været heldig i at erholde (157)

- a) Resenius i sit Atlas mscr (paa det Kongelige Bibliothek) af 1696, Tom. 2; Albert Thura i sin Idea Historiæ litterariæ Danorum; Worm i sit Lexicon over Lærde Mænd; Winding i Academia Hafniens. O. fl.

duelige og lærde Mænd til den Styrere. Af Rectorerne fra Skolens Oprettelse indtil dens Nedlæggelse 1729 bleve otte befordrede herfra til Professorater; tre af disse, samt tvende andre, bleve siden Biskopperne; og nogle bleve befordrede til adskillige andre hæderfulde Poster. Her følge de nu i deres Successions Orden.

- a) Magister Hans Michelsen (Johannes Michaelides) var Skolens første Rector b). Som et heldigt Varsel for Skolen kunde man ansee denne duelige unge Mands Ansættelse til at være den første, der fik dens Ror i Hænde. Før sin Ansættelse ved Herlufsholm havde Hans Michelsen i adskillige Aar været Hovmester for Herloff Trolles Søstersøn, Jacob Hvitfeld (Broder til Arrild Hvitfeld c), og i Selskab med dette unge Mennesker reist udenlands. Dog var det ikke blot den Leilighed, han som Hovmester for Herl. Trolles Søstersøn havde havt til at blive kiendt af Frue B. Gøyes, der forskaffede (158)
- b) Blandt Videnskabsmænd var det, som bekiendt, i ældre Tider Brug at give sig latinske Navne; mange ældre Skribenter ere endog langt mere bekiendte under deres latinske end under deres Danske Navne. For ei at volde Forvirring anføres Rectorerne her baade ved deres latinske og danske Navne, undtagen hvor kun eet af begge har været Forf. Bekiendt.
- c) Ved en Feiltagelse angiver Pontoppidan i Marmora Danica (Tom. I., Pag 267) denne Jacob Hvitfeld for Fader til Arrild Hvitfeld. Men Jacob Hvitfeld døde (ifølge sin Gravskrift paa anførte Sted samt Hans Mogensens Ligprædiken over ham) 1583 i sit 36 Aar; han var altsaa fød 1549 og begges Fader var Christopher Hvitfeld.

ham Adgang til den nye Skoles Rectorat; flere af hans Samtidige have efterladt os de berømmeligste Vidnesbyrd, saavel om hans Nidkiærhed i denne hans første Lærerpost, som om hans Flid som Rector og hans fortrinlige Lærerduelighed. Og netop denne sidste Egenskab bragt ham siden i en Post, hvor han fik Leilighed at gjøre sig fortient til Høderlig Erindring, ei blot i Herlufsholms men og i Danmarks Historie: af Kong Friderich den Anden udkaaredes han nemlig til Tugtemester for Kornprindsen – Danmarks store Christian den Fierde – og fik derved sin Andeel i denne udmærkede Konges Dannelses; og den fortrinlige Fremgang, den unge Prinds gjorde under Hans Michelsens Veiledning, bidrog endnu mere til at udbrede Lærerens Roes. Det held, hvormed han som nogle af B. Gøyes Slægtning opvakte imod den, er forhen omtalt. Hvor længe han vedblev Rectoratet, vides ikke; at han dog ikke havde nedlagt dette Embede 1577 sees af Archivdocumenterne. Han blev derefter Stiftelsens Præst d), siden Slotspræst til Frederiksborg, derfra Tugtemester for Kong Christian den Fierde som Kronprinds, og tilsidst, 1597, Forstander for Sorø Skole, hvor han døde 1601 *) (159)

- d) At han skulde have været baade Rector og Præst paa eengang (som Nogle have meent), strider imod Fundatsen. Desuden vides det, at Stiftelsens første Præst var Michael Jacobi Scanus.

*) Pontopp. Marmora Dan., Tom. I. Rothes Danske Mænds og Qvinders Eftermæle, i Henrich Lykkes Levnet. Hans Mogensens Ligprædiken over Jacob Hvitfeld. Maanedskriftet Athene for Novbr. 1813, S. 238 o. frdl., Zwergii Siellandske Eleresie S. 540.

Magister Jacob Poulsen Bager (Jacob Pauli Pistor) blev siden Rector i Nestved, tilsidst Sognepræst i Nysted.

Laurentius - - blev siden Præst til Herlufsholm.

Mag. Jens Mortensen Pilt Janus Martini s. Janus Piltius) døde som Sognepræsty i Slangstrup 1595.

Mag. Jørgen Christophersen (Georgius Christophori) blev siden Præst i Skaane.

Mag. Peder Iversen Borch (Petrus Ivari Borrichhius) var Rector 1593 – 95, og udgav i disse Aar nogle Smaaskrifter til Brug ved den græske Underviisning i Skolen. 1594 blev han Magister. Af samtidige Skribenter roses han som en ziirlig Poet. Blev derefter Lector Theologiæ i Tronhiem. Han levede endnu 1621 e).

Mag. Petrus Arræus; Rector 1595 – 97; blev siden Præst i Fyen.

Johan Jensen Alanus (Joh. Jani Alanus) havde taget sit Tilnavn af sin Fødeby Ala i Halland; var fød 1563. I den svenske Krig under Fred. II. Flygtede hans Moder med ham til Sielland hvor Frue B. Gøye tog sig af ham, og satte ham i Herlufsholms Skole. Efter ti Aars Skolegang blev han herfra dimitteret til Universitetet 1582. Som Hovmester for en ung Adelsmand, Hans Brahe, reiste han siden udenlands; og efter at have i et Tidsrum af (160)

- e) I Worms Lexucon, 1 og 3 D., omtales han saavel under Navn af Borrichhius, som under Navn af Petrus Iversen.

ni Aar giennemreist næste hele Europa, blev han ved sin Hiemkomst, 1597, strax af Skoleherren Arrild Hvitfeld antagen til Rector. I fem Aar bestyrede han Skolen som en retsindig og duelig Lærer, og nød ogsaa i den følgende Tid den Løn for sit Arbejde at see ikke faa af sine Disciple, baade adelige og uadelige, som duelige Mænd befordrede til de vigtigste saavel geistlige som verdslige Embeder. Efter adskillige i Rectorembedet udstandne Bryderier f) blev han, 1602, udnævnt til Profess. Pædagogicus ved Kbhavns Universitet, blev samme Aar Magister, stiftede siden flere gange Professorat, og blev saaledes Prof. Rhetoricus, Græcus, Logicus, og tilsidst igien Græcus. Døde 1631.

Sin egen forrige Discipel, den siden saa berømte Jesper Brockmann, som faa Aar derefter blev Rector, antog han til Hører ved Skolen 1601.

Mag. Vincents Finno (Vincentius Findius) var Rector 1602 – 4, og blev siden Præst i Norge.

Villichius Vesthovijs, fød 1577, blev efter flere Aars Udenlandsreise Rector 1604, men frasagde sig Embedet 1608, blev nogle Aar derefter adlet og fik Ridderorden af Kong Christ. IV. Han blev i sin Tid anseet for en udmærket Digter, og som saadan af Keiseren creeret til Poeta Laureatus og tillige

til Comes Palatinus (Pfaltsgreve), og en af hans Samtidige kalder ham for hans Digtertalent: ”Skolens (161)

- f) Multis in officio isto devoratis molestiis commissum est ei Professorium munus in hac Academia, *Han blev betroet embedet som professor i dette akademi efter mange problemer, der var fortæret i dette embede*, siger Winding om ham I Acad, Hafn., men uden at nævne, hvori disse molestia har bestaaet.

ypperste Ziir og udødelige Prydelse.” Men oftere gaaer det Digteren saa: Samtiden spaaer dem Classikernes Udødelighed; Eftertiden kiender dem neppe af Navn. Han døde som Canonicus i Lund 1643 *).

En af Westhofs egne forrige Disciple, Jens Dinesen Jersin, (en for sin Lærdom og Duelighed bekiendt Mand, Forfatter af den første latinske Grammatik med dansk Forklaring over Reglerne) var under ham Hører 1606 – 7, og har ved denne Leilighed udgivet et Par Smaaskrifter, som give nogen Oplysning i Skolens Historie, nemlig: Brevis ??? illutris & generosæ Holmiæ Herlovianæ, og Brevis tractatus continens officia discipulis ad doctrinam consequendam necessaria & c., cum Musis Herloviholmianis prid. Cal, Junii Anno 1607 valediceret **).

Mag. Jesper Brochmann (Casparus Erasmi Brochmannus), fød 1585, blev fra Herlufsholm til Akademiet dimitteret 1601; blev strax derpaa Hører ved Skolen, men forlod denne Post og reiste udenlands 1603 – 8. Fra sin Udenlandsreise blev han ved Skrivelse fra Skoleherren Arrild Hvitfeldt hiemkaldt for t modtage Rectoratet. Ved sin hiemkomst blev han Magister. Rectorembedet beklædte han (162)

*) Vid Worm; Thura; Jersins Brevis 'tractatus; Fortalen til Helvaderi Sylva Chronologica o. fl. St.

**) Jersins Levnetsbeskrivelse findes udførlig foran hans ”Tvende opbyggelige Skrifter: den sande Livsens Vei zc., Kbh. 1738;” conf. Nyerups latinske Skolers Hist. Pag. 95.

Omtrent i to Aar 1608 – 10, og blev derfra indkaldt til Kbhavns Universitet som Professor Pædagogicus; blev derefter Prof. Lingvæ græcæ, Prof. Og Doct. Theol., Hovmester for Kronprinds Christian (Christian den Fierdes ældste Søn, som døde før Faderen). 1639 blev han Biskop i Sieland, i hvilket Embede han døde 1652. Som Biskop havde Brochmann stedse i sit Huus en Samling af unge Mennesker, dels adelige, dels borgerlige, som han opdrog og siden sørgede for (blandt hvilke den siden berømte Griffenfeldt); og fra denne hans vedvarende Omhu for Ungdommen kunne vi vel være berettigede til at slutte, hvad han har været for Skolen som dens Rector. Af alle denne lærde Mands mange Skrifter (hos Worm opregnes 57) er der intet, der saameget har forplantet hans Navn til vor Tidsalder som hans Huusprostil, der har havt det sieldne Held at oplede ti Oplag, og som endnu hos Almuen paa sine Steder har vedligeholdt sin Yndest som Andagtsborg; og blandt de Studerende er Brochmanns Stipendium (2000 Rd. for en Studiosus Theologiæ) ei ubekiendt *).

Mag. Peder Hie (Petrus Petri Hiennius), fød 1584, var Rector fra 1610 til April 1613, da han blev Sognepræst i Wordingborg; døde 1625 som Sognepræst til Helliggeisttes Kirke i Kbhavn. Ved Mag. Hies (163)

*) Foruden de i Almindelighed anførte Kilder see: Nyerups Kbhavns Universitetsannaler pag. 116: Zwergii Siellandske Cleresie; Badens Tidsregister over Biskopperne, og hans udførlige Levnetsbeskr. Af Prof. J. Møller i Historisk Calender.

Omhu blev Skolens Bibliothek forøget med Tilkiøb af endeel, mest philologiske Værker, hvilket saa meget mere fortienner til Mandens Hæder her at erindres, som han er den eneste af de gamle Rectorer, denne Roes kan tilkomme.

Mag. Johannes Knopf (Joh. Christophori Knopsius) var Rector 1613 til 1617, da han blev Informator for Hertug Frederik (siden Kong Fred. III.)

Mag. Jacob Brochmann (Jacobus Erasmi Brochmannus), Broder til nys anførte Jesper Brochman, havde selv i sin Ungdom, omtrent i syv Aar (fra Febr. 1604 til Mai 1611) frekventeret Herlufsholms Skole, hvis Rector han blev sex Aar derefter, fra 1617 til 1621, da han blev indkaldt til Universitetet som Professor pædagogicus.

Mag. Hans Hansen Resen (Joh. Johannis Resenius), en Søn af Siellands berømte Biskop, Herlufsholms Velgiører, Hans Poulsen Resen, fød 1596, blev efter flere Aars Udenlandsreise, som en for sin Lærdom bekendt ung Mand, tilbudt Rectoratet, og forestod dette Embede omtrent i tre Aar, fra April 1621 til Marts 1624; blev derpaa Prof. Philos. Og siden Prof. Og Doct. Theol.; døde som Biskop i Sielland 1653.

Mag. Niels Poulsen Scandorph, fød 1596, frekventerede Herlufsholms Skole omtrent syv Aar under Rectorerne Jesp. Brochman, Hie og Knopf, og udmærkede sig imidlertid ved fyrigt Genie og utrættelig Lærvillighed. I en Alder af tyve Aar blev han dimitteret til Universitetet, hvor hans forrige Rector Prof. Brochmann med Fadersind tog sig af (164) ham. I halvandet Aars Tid var han Rector i Slagelse, reiste derpaa udenlands i omtrent tre Aar, blev ved sin Hiemkomst 1624 Rector paa Herlufsholm, og kort derpaa Magister, men forestod dette Embede ikke meget over et Aar, da han allerede i Julii 1625 blev kaldet til Rector ved Viborg Cathedralskole, indtraadde Aaret derpaa i den geistlige Stand som Sognepræst i Aalborg, blev siden Sognepræst i Kbhavn, og tilsidst (1639 og 40) Prof. Og Doct. Theol. Ved Universitetet, i hvilken Post han døde 1645. Denne Mands korte Embedstid paa Herlufsholm har vel ikke tilladt ham at virke meget for Skolen; men i Almindelighed roses han som en Mand af en samvittighedsfuld Embedsførelse og en blid Charateer.

I endnu kortere Tid var Rectoratet overdraget til dennes Eftermand Mag. Christophorus Christiani Holbecensis (formodentlig: Christopher Christensen fra Holbek), som efter at have bestyret Embedet i tre Fierdingaar kaldtes til Rector for Sorø Skole d. 1 Mail 1626. 1630 blev han Sognepræst i Stege paa Møen.

Mag. Vichman Hasebart (ell. Hassenbart), fød 1601, var Rector 1626 – 28, da han blev Informator for Grev Waldemar, Kong Christian den Fierdes Søn. 1626 blev han Sognepræst i Odense, 1640 Stiftsprovst og Sognepræst til Frue Kirke i Kbh., 1642 Biskop i Wiborg, hvor han døde samme Aar.

Mag. Laurids Pedersen Tura (Laurentius Petræus Ture eller Thura, som alle hans Descendenter skrev sig), fød i Skielskør 1598, og skrev sig derfor ogsaa (165) Laur. Petri Schelsorensis. Efter at have først i 1 ¼ Aar været Hører i Slagelse (hvor han blev ansat 1619, samme Aar som han derfra Skolen var dimitteret), derefter som Hovmester reist udenlands, været Rector i Nestved og Conrector i Kbhavn, blev han i Marts 1628 ansat som Rector paa Herlufsholm; to Aar derefter blev han

Sognepræst i Nyekiøbing paa Falster, hvor han døde 1655. Han var isærdeleshed bekiendt for at besidde store Kundskaber i der orientalske Sprog *).

Mag. Bertel Jørgensen Gerson (Bartholomæus eller Bartolus Georgii Gersonius) blev Rector 1630, og forestod Rectoratet til April 1632. Han blev siden Præst i Biergby i Sielland. Hans Eftermand var

Mag. Jacob Pedersen Spielderup (Jac. Petri Spielderupius) g), som fra Slagelse Rectorat (hvilket han i omtrent 1½ Aar havde beklædet) blev forflyttet til Herlufsholm. 1635 blev han Præst til Hyllested og Vinsløv.

Den i Skolehistorien berømte Hans Michelsen Rafn (Joh. Mich. Corvinus), som 1640 blev Rector i Slagelse, var i hans Tid Hører her ved Skolen **) (166)

*) L. P. Turas Levnet i Danske Magazin, 5 B., Pag. 215.

g) Resenius kalder ham Schielderupius; men at dette er en Feiltagelse, viser en egenhændig Antegnelse af denne Rector i en Bog, som endnu haves i Herlufsholms Bibliothek. Conf. Hofmans Saml. Af Fundatser Tom. 8, pag 151.

**) Worms Lex., 1 D.; og Nyerup lat. Skol. Hist., Pag 114.

Mag. Johannes Theodorici (ell. Dieterici) Barscherus (Bartscher), fød 1611, blev Rector paa Hrlholm 1635, og efter sex Aars Forløb Sognepræst sammesteds. Herfra indkaldtes han 1651 til Kbhavn som Hofprædikant, blev 1653 Doct. Theol., og 1659 Biskop i Viborg, hvor han døde 1661.

Mag. Niels Lauridsen Aagaard (Nicol. Laurentii Aagardus), fød 1612, blev efter tre Aars Udenlandsreise Rector i Begyndelsen af Aaret 1641, efter fire Aars Forløb Sognepræst o Provst i Faxø, 1647 Prof. Eloqventiæ og Bibliothekar i Sorøe, i hvilket Embede han døde 1657.

Jens Jensen Bircherod, som siden blev Prof. Ved Kbhavns Universitet, var under ham Hører ved Skolen 1642 – 45.

Rasmus Envoldsen Brochman (Erasmus Enevaldi Brochmannus), en Brodersøn af to forhend anførte Rectorer af samme Navn. Han var fød 1619, og nød i sin første Ungdom privat Underviisning af Farbroderen Prof. Jesper Brochman; med gode Forkundskaber som han i Herlufsholms Skole 1633, og blev derfra efter fire Aars Forløb med udmærker Hæder dimitteret til Universitetet, hvor han i sine lærde Farbrødres Huus, og under deres Veiledning udvidede sine Kundskaber og uddannede sine Talenter. I det latinske Sprog besad han fornemmelig udmærket Indsigt. Paa sin fireaarige Udenlandsreise, 1640 – 44, sagde han sig fornemmelig efter Veltalenhed, Politik og Historie; og ved sin Hiemkomst blev han anseet for en ung Mand udmærket Lærdom, og som saadan kaldet til Herlufs. (167) Rectorat 1645; og med hvor stor Duelighed han forestod denne Post, siger Winding *), beviser den Kiærlighed og Ærefrygt, Disciplene bare for ham. Men denne hans Birkekreds varede saare kort; thi allerede i det følgende Aar efter hans Ansættelse ved Skolen, Aar 1646, indkaldtes han til Universitetet som Prof. Eloqventiæ. 1647 blev han Magister. Under Kbhavns Beleiring var han Rector magnificus, og sørgede i denne farlige Tidspunkt med kraft og Held for Universitetets Bedste. Han døde 1662 **).

Mag. Zacharias Lund (Zach. Lundius, fød 2608, regnedes blandt sin Tidsalders lærdeste og mest smagfulde Philologer, og for en udmærket latinsk Digter h). Han har efterladt mange Skrifter, deels trykte, deels utrykte, som kunne stadfæste denne Dom. Efter at have tilbragt adskillige Aar som (168)

*) I Academia Hafn.

**) ”Nogle Efterretninger om Dr. Rasm. Env. Brochmans Rectorat ved Kbhavns Universitet, et Indbydelsesskrift af Prof. Engelstoft 1803.”

h) Lundo, qvem faciles Musæ, qvem blanda Charita,
Jam dudum prohibent, post tua fata mori;
Nunc tu Mænalios demulsec carmine Cimbros,
Et Stupet ad citharam pontus uterqve tuam.

*Lundi, hvor let muserne, hvor blid Charita,
I lang tid forbyder de dig nu at dø efter din skæbne;
Nu vil du blødgøre Cimbri med Maenalios sang,
Og Stupem til guitarbroen til jer begge.*

Saaledes skriver Vinc. Fabricius i Poemat. Juvenil., Lib. I, eleg. II; og en anden af Lunds Samtidige kalder ham Philologus eximius & Poeta felicissimus. Flere lignende Vidnesbyrd om ham findes i Mölleri Cimbria literata, Tom. I. See ogsaa Thuræ idea histor. Litteraria paa flere Steder, og Worms Lexicon.

Hovmester hos private Mænd, deels hiemme, deels udenlands, blev han her ansat som Rector 1646, og vedblev dette Embede til 1654, men ikke til Skolens Baade. Hvorledes Usædelighed udbredte sig blandt Disciplene under hans Bestyrelse, er forhen omtalt, saavel som og, at en Commission blev nedsat for at undersøge Rectorens og Forstanderens gjensidige Klage imod hinanden. Men ved Sagens Undersøgelse befandtes Rectorens Klagepuncter næsten alle enten ugrundede eller ubillige, da derimod de af Forstanderen mod Rector fremførte Ankeposter vare saadanne, at Commissionen saa sig nødt til, formedelst Lunds store Forsømmelighed i sin Embedsførelse og hans i mange Henseender uoverlagte Opførsel, at idømme ham en betydelig Mulet, og tillige at give ham de alvorligste Erindringer om, i Almindelighed at holde Orden blandt Disciplene, og i Særdeleshed ”inquire, om nogen af dem gik til Nestved eller bedrev Modvillighed i anden Maade” Efter at have bestyret Rectoratet i otte Aar blev Mag. Lund af den lærde Landsdommer Jørgen Seefeld antagen til Bibliothekar ved dennes meget anseelige Bogsamling, og henlevede da sin øvrige Tid for sine Yndlingsstudier Philologien og Digtekunsten. Da det store Seefeldske Bibliothek i den svenske Krig var bleven ødelagt, blev Lund af Kong Frederik III. antagen til Archivsekretær, i hvilket Embede han døde ugift 1667.

Lund havde selv en udvalgt Bogsamling, hvoraf han før sin Død skienkede Universitetet nogle Manuskripter; og iblandt Haandskrifterne i det store (169) Kongelige Bibliothek i Kbhavn haves endnu adskillige af hans Arbejder, af hvilke vi her ville nævne en Samling af alle de Skoletestimonier, han udstedte medens han var Rector, tilligemed hans Afskedstale da han forlod Rectoratet, og hans øvrige i Skolen holdte Taler *).

I de to sidste Aar af sit Rectorat havde Lund til Medlærer den bekiendte Henrich Gerner, der siden blev Præst i Birkerød, og som i den svenske Krig var nær ved at blive et Offer for sin Patriotisme, da han søgte at spille Kronborg igien i de Danskes hænder.

Mag Jørgen Michelsøn (Gregorius Michaelis), fød omtrent 1626, blev, efter at have i 9 Aar været Hører i Roeskilde, Rector 1654, Aaret derpaa Magister, og 1658 Præst til Herlufsholm, i hvilket Kald han døde efter ti Aars Forløb, og blev begravet i Herlholm Kirke, hvor hans Ligsteen endnu findes med en forblommet Indskrift, som strax efter hans Død gav Anledning til Dispytter, fordi Skolenherren, J. Rosenkrantz, ansaae den (vel ikke uden Grund) som stiklende paa sig **).

Mag. Christopher Hansøn Schletter (Christoph. Johannis Schletterus), fød 1629, blev Rector 1658, og to Aar derefter Magister, bestyrede Rectoratet indtil 1668, da han blev Lector Theol. Ved Gymnasiet i Roeskilde og Canonicus sammesteds. 1672 (170)

’) Vid Erichsens Udsigt over Manuskriptsamlingen i det Kgl. Bibliothek, Pag. 68, 121 og 125.

**) Marmora Dan, Tom I, pag 188.

blev han Prof. Theol. Ved Universitetet i Kbhavn, og 1678 Biskop i Trondheim. Døde 1688.

Volle Christensen Luxdorf, som siden blev Obersecretær, Ridder (=Storkors), Ambassadør ved det Svenske Hof m.m., var under ham Hører ved Skolen.

Mag. Johan Brunsmann (Johannes Brunsmannus) fød 1637, var Rector 1668 – 77; blev Magister 1669. Formedelst Svagelighed frasagde han sig Rectoratet, og blev to Aar derefter (1679) Præst til Wartou Hospital, Børnehuset og Sygehospitalet i Kbhavn, hvilke to sidste Embeder han dog ligeledes faa Aar derefter formedelst sit Helbreds Svaghed maatte frasige sig, og han var da indtil sin Død (1707) alene Præst til Wartou. Det mest bekiendte af denne Mands mange literære Arbejder er nok det berygtede Kiøge-Huuskors, hvilket han har forfattet medens han var Rector paa Herlufsholm; ogsaa har han skrevet et Beviis for, at der gives Hexer, og at Dievelen endnu vandrer omkring blandt Menneskene. At han for resten var en god Latiner, derom vidne nogle latinske Breve af ham, som ere indførte i Dänische Bibliothek, som og hans øvrige latinske Skrifter.

Mag. Christian Sandro bestyrende Skolen i to og tyve Aar (1677 – 99) som en retsindig Mand og duelig Rector. I Aaret 1699 (eller maaskee 98) forlod han Skolen; men om han blev befordret til andet Embede, eller han efter denne Tid levede af Pension, derom haves ingen Efterretninger. (171)

Mag. Michael Hiort (Mich. Cervinus), blev Rector 1699, men synes ei at have med synderlig Virksomhed antaget sig Skolen. Han døde 1709, og var saaledes den første af Skolens Rectorer, som i dette Embede gik til Hvile.

Mg. Helmuth Ottho Sebelow, fød 1684, Rector 1709 – 17; blev Sognepræst til Herlufsholm i hvilket Embede han døde 175.

Mag. Jacob Steensen fortæller at tælles blandt Herlufsholms virksomste og dueligste Rectorer. I den for Stiftelsen uheldige Periode, da enhver af dens Betienter under Etatsraad Trolles stændige Bestyrelse gjorde hvad dem lystede, og da Stiftelsen stedse mere og mere syntes med stærke Skridt at vandre sin Ødelæggelse i Møde – fra Aaret 1717 indtil Skolen for en Tid ganske medlagdes d. 30 Mai 1729 – i denne Periode blev det Steensens Lod at sørge for Skolen. Som Rector var hans

Forfatning og hans Udsigter ikke blidere, end den Stiftelses, til hvis Skiæbne hans Lod var bunden; thi Stiftelsens Tilstand var (som forhen er omtalt) tilsidst saa ussel, at den ei engang formaaede at udbetale enten Rector eller de øvrige Lærere deres Lønninger. Vistnok havde det været at undskylde, om Lærernes Virkelyst under saadanne Omstændigheder var bleven kølnet; med dette var ikke Tilfældet med Steensen: han havde stedse havt Kiærlighed for Herlufsholm, og dette Sindelag forlod ham ikke: han gjorde for Skolen hvad han kunde; (172) med ufortrøden Flid sørgede han for Underviisningen og Tilsynet med Disciplene; og da det tilsidst kom saa vidt, at det var bleven besluttet at lade Skolen for nogen Tid gaae ind, indleverede han til Regieringen et Forslag om, hvorledes den ødelagte Stiftelse atter kunde bringes paa Fode. Dette Forslag om, hvorledes den ødelagte Stiftelse atter kunde bringes paa Fode. Dette Forslag gik fornemmelig ud paa, ved adskillige angivne Midler at forbedre Bøndernes Kaar, at forskaffe en forhøiet Indtægt af Hovedgaardens Marker og af Fiskeparkerne paa og omkring Gaarden, og at afskaffe Stiftelsen overflødige Betiente. Disse Forslag bleve af Regieringen saa vel optagne, at det blev Steensen overdraget, som Raadgiver at gaae den angaaende Herlufsholms Opkomst nedsatte Commission tilhaande; og inden Aarets Udgang (1729) blev han kaldet til Rector for Bergens Cathedralskole, og tillige til at være Sognepræst for Hammer Menighed. Ogsaa i dette nye Rectorat udmærkede han sig som en nidkiær og tænkende Skolemand, og Bergens Skole har endnu Rector Steensen for at takke for Oprettelsen af sit Seminarium Fredericianum, en Anstalt (hvortil udentvivl Indretningen paa Herlufsholm havde givet ham Ideen), hvor de unge Mennesker, som skulde frekventere Skolen uden at have deres Forældre eller Værger i Byen, kunne blive antagne under fornødent Tilsyn. Mag. Steensen var en sin Tids første Skolemænd, og blev ogsaa anseet derfor; og et var fornemmelig hans Ideer, som bleve lagte til Grund for Skoleforordningen af 1739. 1733 fik han Titel (173) af Overrets-Assessor; 1747 blev han Justitsraad, og døde 1749 i).

Oekonomien 1567 – 1720

Til at bestyre Stiftelsens hele vidtløftige Oekonomie udfordredes naturligviis en stor Mængde Underbetiente. Hvor stort disses Antal ved Skolens Oprettelse har været, derom haves ingen bestemte Efterretninger; men af et Huusholdningsregnskab for Aaret 1624 finde vi deres Antal paa den Tid at have været omtrent 30 Personer, og meget mindre har det vel fra Førstningen eiheller været. Disse Betiente – hvilke samtlige indbefattedes under Navn af Gaardsens Personer (i Modsætning af Skolens Personer) – vare: Forstanderen (som umiddelbart bestyrede hele Oekonomien, og desuden havde Overtilsyn saavel med Skolens som Godsets Bestyrelse), Fogden (som bestyrede Godset), Skrивeren (der var at ansee som Forstanderens Fuldmægtig), Fogdens Dreng, Kioldersvenden, Ladegaardsfogden, Udrideren, Postvognsvenden, Arbeidsvognsvenden, Fiskeren, Fiskerdrengen, Fyrbøderen, Svinemanden, Roemanden, Homblesmanden (d. e. Gartneren), (174)

- i) At Steensen ikke blev Assessor i Høieste Ret (som berettes i Worms Lexicon), men blev ved Skolen indtil sin Død, sees af Nachr. Von d. zustande der Wissensch. U. Künste in d. Königl. Danischen Reichen, 3 B., Pag. 300, og Nyerups latinske Skolers Histor., Pag. 215 og 228. See og sammesteds Pag. 186.

Qvægvogteren, Portneren, Faaredrengen, Fadburspigen, Melkedeien, to Melkepier, Sygestue-qvinden. Da slet inden af disse, Forstanderen undtagen, fik sin egen Huusholdning, saa nøde de samtlige foruden deres Løn ogsaa fri kost. Men ikke alene Stiftelsens egentlige Betienter nøde Skolens Kost: ingen Bonde gjorde Hoveri for Gaarden, ingen Haandværksmand eller Dagleier arbejdede for Stiftelsen selv eller for Disciplene, ja ingen Betler indfandt sig ved Spisetiden, uden at kunne gjøre sikker Regning paa Stiftelsens Giestfrihed. Ja denne Giestfrihed gik saa vidt, at der i det Aars Regnskab, som Forf. har for sig (Regnskabet 1624), sielden nogen Dag anføres under 30, men ofte over 60 – undertiden over 70 Maaltider for saadanne uvisse Kostgængere k); og efter Middeltal af Maaltiderne for hele Aaret, (som tilsammen udgjorde 132676) kan Stiftelsen regnes at have bespiist dagligen omtrent 121 Mennesker, og givet hver af disse tre Maaltider. Eb betydelig Deel af Indtægterne medgik saaledes til Kosten; Betienternes Lønning derimod udgjorde ikkun en liden Sum;: uagtet denne fra Skolens Oprettelse indtil 1624 var ei ubetydelig forhøiet, beløb sig dog endnu blot til nogle faa hundrede (175)

- k) Hver Persons Spiisning for eengang regnedes for et Maaltid. Til Beviis paa Stiftelsens store Godgjørenhed mod Fattige maa det erindres, at der af saadanne næsten anføres een, to eller tre, som fik Mad, og til Juleaften blev givet ”til Fattige for Porten:” tre Tønder Meel bagte i Brød, en Tønde Øl, tre Sider Flesk og to Kroppe Faarekiød.

Daler 1.) Foruden Lønningen fik alle Gaardens Folk (forstanderen og Fogden undtagen) Penge til Høitidsoffer;

- l) Hvor betydelig Lønningerne vare forhøiede fra Skolens Oprettelse indtil 1624, kan sees af følgende Sammenligning:

Ved Skolens Oprettelse

1624.

Rectors Pengeløn	60 Daler	?
Øverste Hørers	10 Daler	18 Daler
2den Hørers	7 Daler 2 Mk.	14 Daler
Nederste Hørers (exsisterede ikke ved Skolens Oprettelse)		16 Daler
Fogdens	7 Daler 2 Mk.	?
Skriverens	6 Daler -	20 Daler

Hver Daler beregnet til fire Mark, og hver Mark til 20 Skilling. At den nederste Hører havde større Pengelønnen den 2den, var fordi han spillede paa Orgelet. Foruden Pengelønnen havde Hørerne ogsaa Degnekornet til Deling, som her for hele Sognet udgjorde omtrent ni Tønder Rug og 46 Tdr. Byg. Desuden havde de ogsaa andre Degneindtægter, saaledes f. Ex.: for at synge for Lig (hvorfor Betalingen var heel forskiellig, undertiden sex Daler, undertiden een Mark).

Men ikke altid erholdt de disse Degneindkomster uden Bryderier: efter Thingprotokollerne af 1629 og 1630 maatte Hørerne indskrevne Ladby Mænd for 15 Skiepper Byg, som disse forholdt dem af Degnekornet; Mændene svarede til Stevnemaalet, at de havde ydet deres Rettighed, ligesom deres Formænd i 80 Aar, nemlig 45 Skpr. Byg med to Topper; de 15 Skpr. Byg, som de kaldte Almissekorn, havde det været gammel Skik at Oldermændene skulde brygge

en Tønde Øl af, naar Hørerne fik deres Rettighed, og dette drak Bymændene og hvad Stakler der kom for Gildeshuset, og vare da bemeldte Hørere med at drikke af samme Øl saa meget som de vilde. Men Dommen faldt, at Bønderne skulde betale det omtvistede Korn. Paa saadanne Søgsmaal, saavel for Degnekornet, som for at følge Lig og synde ved Graven, afgive Thingprotokollerne af 1629, 30 og 33 flere Exemplar.

Adskillige af dem fik ogsaa Penge til Skoe eller Klæder m).

Efter den Fod, paa hvilken Skolens Huusholdning fra Førstningen var indrettet, skulde man ansee de faa Bestemmelser, som Ordinantsen indeholdt angaaende Bespiisningen, som tilstrækkelige til at sikkre Skolen forsvarlig Kost; thi da alt, hvad der forbrugtes til Madlavningen, anførtes i Regnskabet til Udgift for Stiftelsen, saa tabte Forstanderen selv intet ved at give god Kost. Men Erfaring lærte desuagtet, at Vedkommende ei altid kunde finde sig tilfredse med Bevertningen, og for at forekomme i Fremtiden de Disputer, som desangaaende baade kunde reise sig og havde reist sig, blev det anseet for nødvendigt, nøiere at bestemme Skolens Fordringer og Forstanderens Forpligtelser i Henseende til Kosten. I Aaret 1650 blev derfor det første Spisereglement for Skolen forfattet. Ifølge dette skulde Skolemesteren for sin Person have maanedlig to Tønder Øl n); de tre (177)

- m) Til hver Høitid fik Skrивeren til Offer 16 Skill.; de andre Betienter hver deels 8 Skill., deels 4 Skill. Foruden sin Løn fik Rectoren aarlig (som forhen meldt) 10 Alen Klæde og 10 Al. Foderdug. Skrивeren og Foddens Dreng fik hver til to Par Skoe een Daler og 16 Skill. O.s.v.
- n) Naar Tønden regnes, som sædvanlig til 136 Potter, saa udgiør Rectors Ølportion daglig næsten 9 Potter. For-

Hørere tilsammen maanedlig 4 Tønder (d.e. for hver daglig næsten 6 Potter); Disciplene daglig hver 3½ Pot; Folkene i Borgestuen daglig: Mandfolkene hver 4 Potter, Qvindfolkene 3 Potter. Men dette Øl skulde ikke være af eens Beskaffenhed: af eet Pund (d.e. 24 Skiepper) Byg-Malt og fem Skiepper Preusisk Humle skulde der brygges til Rector 5 Tdr. Øl, til Hørerne 7 Tdr., til Disciplene 9 Tdr.; men til Folkene af eet Pund Malt og fire Skpr. Humle 12 Tønder Øl. Hele Sommeren, fra Sanct-Hans-Dag til Mortensdag, skulde gives fersk Kiødmad; og for at ogsaa om Vinteren fersk Kiød kunde afvexle med det salte, skulde der til Skolens Bord i det ringeste hver fiortende Dag slagtes et Nød pa i det mindste 15 eller 16 Lispund, og desuden afvexles med fersk Kalvekiød, med Grise og Sviin (som dog først skulde fedes), Faar, Beder, Gæs og Høns efter Aarstiden. Steg skulde gives i det allemindste to gange om Ugen, og fersk Fisk tre gange, eller om mueligt 4 á 5 gange, Aborrer eller Gieder, saa tit de vare at bekomme, men i Mangel af disse gode forsvarlige Portioner, af Fleks ¼ Skaalpund, og af fersk Oxekiød et Pund til hver. Ved hvert Bord skulde sidde tolv Personer efter Ordinantsens Forskrift, og paa hvert saadant Bord skulde gives en Gaas, en god Treugers Griis, to store Høns eller tre middelmaadige, to Ænder, een Hare ell. Dsl. Paa hver Skolens Person regnedes til Maaltid 16 Lod Brød, men til Frokost 8 Lod; for Gaardsens Folk derimod til hvert Maaltid 20 Lod, til Frokost 10 Lod: men for Tærskere til hvert Maaltid 24 Lod, Frokost 16 Lod Brød. Ingen maatte tage noget (178) med sig fra Bordet. I øvrigt skulde der, som hidtil, gives om Middagen fire Retter, om Aftenen tre. Hidtil havde det været Brug, at Disciplene til hver af de sædvanlige hellige Aftener fik en Tønde Øl, o Glas at drikke af; men da man befrygtede, at de derved skulde vænne sig til Drik, saa blev der fastsat, at de ikke maatte faae Glas at drikke af, men de skulde have tre Tudekander af Forstanderens bedste Øl, saa at de, foruden hvad de drak til Maaltidet, ei kunde faae mere end een Pot Øl hver, desuden skulde de de hellige Aftener have Æbler af Præstehaven, og Nødder naar disse vare at bekomme o).

Efter dette Spisereglement vedblev altsaa Oekonomien i det væsentlige at være uforandret, saa at Huusholdningen endnu, som forhen, skulde føres ganske for Stiftelsens Regning; og det kan ikke negtes, at jo denne Indretning, som ved Ordinantsen var indført, maatte være til Stiftelsens sande Fordeel, naar den kunde bestyres med samme Iver og med samme Redelighed, som en fornuftig og driftig Huusfader bestyrer sin egen Oekonomie; men netop dette var sielden at vente; thi her kunde Stiftelsen som Huusfader ikke selv virke, men maatte overlade sig til sin Fuldmægtigs – Skriverens eller Forstanderens – Ærlighed; og det kan da ei heller negtes, at der ved den indførte Bestyrelsesmaade var for (179)

- o) Bønderne maatte som Hoveriarbeide plukke Nødder for Skolen, i større eller mindre Mængder efter som Aaret var mere eller mindre nødderigt; saaledes F.eks. i Aaret 1662 maatte hver Heelgaard levere en Skieppe Nødder, hver Halvgaard en halv Skieppe, og hver Huusmand et Fierdingkar.

den uredelige Fuldmægtig aabnet en vid Mark til Underslæb; thi hvorledes kunde der holdes Control med hans Regnskab? De mange Betiente, som for Stiftelsens Regning maatte holdes, fordrede store Udgifter; og man veed, hvorledes det gjerne gaaer ved offentlige Stiftelser: Mange søge uvillig Fordeel, oh Underbetientene troe at have gjort alt hvad der kan fordres af dem, naar de for heel Betaling have gjort halvt Arbeide. Med Skolens Finantsvæsen gik det derfor ogsaa frem og tilbage: alt, hvad Stiftelsen under den redelige og virksomme Mag. Coldings Bestyrelse havde vundet, det tabtes under dennes ligegyldige Eftermænd; og for at ophiælpe Stiftelsens forfaldne Tilstand fandt man det omsider nødvendigt at foretage en Hovedforandring med den Oekonomie.

Ifølge denne Forandring, som tog sin Begyndelse til 1 Mai 1668 under Rosenkrantz's Bestyrelse, ophævedes Huusholdningen for Stiftelsens Regning, saa at Disciplene, Lærerne og Stiftelsens Betienter skulde nu af Forstanderen bespises for visse ugentlige Kostpenge p). Hovedgaardens Marker og Hauge skulde Forstanderen dyrke, og Jagten saavel som Fiskeriet skulde han drive for (180)

- p) De Personer, for hvilke der saaledes betaledes Kostpenge (for hver 4 Mark ugentlig foruden Brænde) vare: Skolemesteren, to Hørere, ti Disciple (af hvilke den ene var Chordegne, og havde derfor i Løn aarlig 2½ Daler), Klokkeren, Forstanderen og hans Kone, Ridefogden, Kioldersvenden, Portneren, Postvognkudskene, Fyrbøderen, Vaskepigen og Kokkepigen.

egen Regning imod en vis aarlig Forpagtningsafgift (q), men Landgilden skulde han modtage og derfor gjøre Regnskab efter Capitelstaxen.

Ved denne Indretning af Oekonomien sparede Stiftelsen betydeligt ved Afskaffelsen af alle de Betiente, som forhen udfordredes til Avlingens, Jagtens og Fiskeriets Drift; saavel Stiftelsens Indtægter som Udgifter bleve derved satte paa en fastere Fod, saa at man nu med største Sikkerhed kunde anstille Beregning over begge; og Stiftelsen var nu ei saa meget som forhen udsat for Følgerne af en egennyttig Forstanders Lyst til at berige sig. Men hvor meget der i det hele vandtes ved Forandringen, viste sig tydeligst, da Rosenkrantz's Eftermand, Geheimeraad Corfitz Trolle, atter indførte den gamle Oekonomie, hvorved Stiftelsens Pengevæsen paa ny faldt tilbage i samme Vildrede, hvoraf det ved Rosenkrantz's vel udtænkte Foranstaltninger allerede havde begyndt at udvikle sig (r). Efter Ghrd Trolles Død blev Avlingen (181)

- q) Markerne skulde drives ved Bøndernes Hoveri, og den aarlige Forpagtningsafgift af det hele var 750 Daler (500 Rigsdaler). Af Jagten og Fiskeriet maatte han intet afhænde til andre.
- r) Og at det netop var Forandring af Oekonomien, der under Ghrd. Trolles Bestyrelse voldte Stiftelsens Forfald, ses tydeligt af den Commissions Forhandlinger, som efter bemeldte Skoleherrers Død blev nedsat for at undersøge Skolen Tilstand. I Commissionens Indberetning hedder det: "C. Trolle havde ved sin Directions Tiltrædelse 1676 strax ophævet den forrige Forpagtning, som Rosenkrantz havde sluttet med daværende Forstander om 750 Daler aarlig, og forundt den til itzige Forstander Axel Larsen paa bart Regnskab uden nogen vis aarlig Afgift, ved hvilken Forandring Skolen har lidt betydelig Skade, da Indtægten af Avlingen i de fem Aar fra 1676 til 81 har været 1112 Daler minde, end Forpagtningsafgiften vilde været. Desuden ere Tienderne, Lam o. dsl. Beregnede Skolen lavere til Indtægt, end de burde have været; Kornet er ei solgt til saa høi Priis, som det kunde været solgt" o.s.v.

derfor atter bortforpagtet og Skolens Personer bespiste for Kostpenge, ved hvilken Indretning det siden stedse er forbleven.

Til nærmere Oplysning om Stiftelsens oekonomiske Forfatning strax efter den her omtalte med Oekonomien foretagne Forandring vil Forf. Hidsætte følgende korte Oversigt over den Indtægter og Udgifter i et af de første Aar, efterat denne Forandring havde taget sin begyndelse.

I Aaret 1690 vare Herlufsholms Indtægter følgende:

	Slettedaler	Mk.	Skill.
1. Indtægterne af Bøndergodset vare efter Jordebogen:			
a. I Penge	228	-	-
b. Rug, Byg, Havre, Kalve, Lam, Høns, Ec.ec som leveredes in natura, anslaaet Til Penge	2515	-	-
2. Forpagtningsafgiften af Hovedgaardens Marker, Tiender, Jagten og Fiskeriet	1100	-	-
	Lateris	3843 D. –	M-
	Transport	3843 -	-
3. Indkommen af gamle Restancer	408	-	-
4. Penge for Reiser, Hoveri, Leiermaalsbøderm Tærskpenge, Kirkeskat ec. Ec.	464	-	-
Summa Indtægt	4715 D.	-	-

Udgifter i samme Aar vare følgende.

1. Rectors og Hørernes Kost og Løn s)	472	2	12
Latteris	472 D.	2 M.-	12 S. (183)

s)	Deraf erholdt Rector: som Løn 125 Daler; Til et Fad Saltmad og en Kande Smør ugentlig 2 Mk., er 26 Daler; hver ti Uger et Pund Malt til Øl er 40 Daler 1 Mk. 12 sk. Humle til Øl 17 Daler 4 Sk.; to Tønder Tormaaneds Øl 8 Daler; Desuden betales for hans Kost 52 Daler.	268 Dr.	2 mk	- sk
	Tredje Lectie-Hørers Løn 22 Daler 2 Mk.; Hvortil bruges 9 Tønder 5½ Skp. Malt Er 19 Daler 1 Mk. 8 Sk.; og Humle 8 Daler 6 sk; Kost 52 Daler Desuden havde denne Hører i Degnekorn Som repareredes paa Sognets Bønder, 8Tdr. 7½ Skp. Rug, og 19 Tdr. 2 5/4 Skp. Byg	101 Dr.	3Mk.	14Mk
2.	Stiftelsens øvrige Betientes Kost og Løn t)	526	1	-
3.	Disciplenes Kost (en Daler ugentlig for Hver	1117	3	14
4.	Løn til Birkefogden (45Daler), Birkeskriveren (30 Daler), Skolens Læge og Badsker u)	119	1	8
	Latteris	2236 D.	1 M.	2 S.
s)	fortsat, Anden-Lectie-Hørers Løn 16 Daler; for at lege paa Orgelværket 6 Daler 3 Mk.; Øl som forrige, 27 Daler 1 Mk 14 Skil. Kost 52 Daler Desuden i Degnekorn: 26 Tdr 51 Skp. Byg	102D.	-Mk.	14 Skill.
t)	Deraf var:			
1.	Forstanderes Løn 50 daler; Hans og kones Kost 104 Daler	154 D.	-mk	- Skill.
2.	Ridefogdens Løn 26 Daler;			
3.	Kost 52 Daler; Havre til Hestene 29 Daler 3 Mk.	106 -	3 -	-
4.	Klokkerens Løn 8 daler; Kost 45 Daler	53 -	-	-
5.	Chordegnens (som var en af Disciplene) Løn	2 -	2 -	-
6.	Børnenes Vaskepigens Løn 10 Daler; Kost 45 Daler	55 -	-	-
7.	Kokkepigens Kost og Løn	55 -	-	-

- u) Deraf erholdt Doct. Ebling for
Sin Opvartning ved Skolen aarlig

5. Kongelige Skatter, indkiøbte Byg- Ningsmaterialeier m. m.	2527	-	6
6. Rentepenge af bortskyldige Capitaler	87	-	-
Summa Udgift	4850	D. 1 M.	8 S.

Men enhver Indretning har baade sin gode og onde Side: ved den indførte Forandring af Oekonomien vandt Stiftelsens Kasse; men Forstanderens Interesse, som Spisemester, om derved med Kostgængernes i et uundgaaeligt Sammenstød, der lettelig kunde have en for disse ubehagelig Indflydelse paa Madens indvortes Godhed. For at sikkre Kostgængerne for Fremtiden god og forsvarlig Føde, blev dt derfor nødvendigt at paalægge Forstanderen bestemte Forskrifter end hidtil angaaende Kostens Beskaffenhed: hidindtil havde desangaaende blot været givet nogle Regler i Almindelighed; men vilde man ei, at Forstanderen for sin egen Fordeels Skyld stedse skulde give den mest oekonomiske Kost, saa maatte det nu ogsaa fastsættes, hvilke Retter der dglig og efter Aarstiden skulde gives, og hvorledes Boniteten af disse (185)

tilstaaet af Skoleherren	30 Dr.	- Mk	- Skill
Skolens Badsker fik Smør, Rug, Byg og et Skovsviin, hvilket alt Beregnet til Penge udgjorde	14 -	1 -	8 -
Det er maaskee for flere af Læserne ikke af Veien at anmærke, at en slet Daler efter den her anførte Beregning udgjorde 2/3 Rigsdaler (4 Mark i gamle Penge), hvilket svarer til 1 1/25 Rigsbankdaler.			

skulde være. Et saadant Spisereglement blev (saavidt det af Documenterne kan sees) først udstedet af Geheimeraad Giøe v), fornyedes siden, blot med en eller anden ubetydelig Forandring, af enhver af de følgende Skoleherrer og forplantedes saaledes i det væsentlige uforandret indtil Begyndelsen af nærværende Seculum. Istedetfor at Disciplenes Bord lige siden Skolens Oprettelse daglig havde prunket med fire Retter Mad, blev det nu ved Giøes Reglement fastsat, at der blot de hellige Dage x) skulde gives fire Retter om Middagen (hvoraf den fjerde altid var en Tærte paa hvert Bord), men ellers ikkun tre. De saa kaldte hellige Aftener y) skulde der ligeledes gives fire Retter Mad, samt dertil Viin og Miød z) og desuden (186)

- v) Marcus Giøes Spisereglement findes vel ikke i Archivet, men de Brudstykker deraf, som paa et og andet Sted forekomme, har saa megen Lighed med de Reglementer af de følgende Skoleherre, som Archivet fuldstændig bevarer, at man neppe feiler ved at antage hiint som Originalen til disse.
- w)
- x) Disse Helligdage vare: de tre Juledage, Paaske, Pintse-, Nytaars- og Helligtrekongers-Dag, Kyndelmisse, Taksigelsesfest, Marie Bebudelsesdag, Skær-Torsdag, Langfredag, Christi Himmelfartsdag, Sanct Hansdag, Marie Besørgelsesdag, Mikkelsdag og Alle-helgens-Dag.
- y) Dette var Sanct Mikkels-, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers-Aften.

- z) Disciplene spiste dengang ved tre Borde (hver Classe med sin Lærer); til hvert af disse Borde gaves en Flaske Viin med Sukker til at dyppe Grøden i (Risengrød med Kaneebark og Sukker paastrøet, og to Potter Miød til at drikke, men paa Rectors Bord tre Potter.

paa hvert Bord et Fad Æbler og Nødder. Disciplenes Frokost bestod om Sommeren i Smørrebrød med saa meget Øl til, som de vilde drikke; men om Vinteren fik de baade varmt Øllebrød og Smørrebrød. Hver af Lærerne derimod fik til Frokost ugentlig et Brød og et Pund Smør. Til enhver Tid af Dagen skulde enhver have saa meget Øl, som han vilde drikke, hvilket paa Helligdagene skulde være saa kaldet Godt-Øl a); ligesom der ogsaa paa Helligdagene til alle Maaltider skulde gives Sigtebrød. ”Og det er ikke nok (siger Reglementet) at Spisematerialierne anskaffes akkurat efter Reglementet; med det skal ogsaa være upaaklageligt, og som det i en particulier og skikkelig Huusholdning kan passere.”

Trolles Fostersønner kunde saaledes, naar de givne Bestemmelser fulgtes, ikke alene leve taaleligt, men de kunde leve godt leve saaledes, som man maatte formode den gavmilde Trolle og hans ædle Hustru vilde unde deres Børn. Den veludtænkte Forskiel, som Reglementet fastatte imellem daglig Kost og Helligdagskost, maatte skaffe baade Disciple og Lærere en behagelig Afvexling, ikk lidet bidrage il at gjøre dem deres Opholdsted kiært, og formindske hos Ungdommen Savnet af deres Forældres Huus. Ensformighed kieder; endog det behageligste og bedste bliver os ligegyldigt, naar vi nyde det dagligen; men en Behagelighed, som med Sparsomhed nydes til Afvexling, er et Krydderi paa Livet, der opmuntrer Sindet og gjør os des villigere til siden at tage fat paa vort Arbeide. Man veed, at (187)

- a) Det daglige Øl maatte dog ei være slettere, end at der paa een Tønde Malt bryggedes to Tønder Øl.

Smaating ofte fornøie Ungdommen langt mere end det allervigtigste: en festlig Anretning, en kiærkommen Ret, er ofte istand til i eet Øieblik at fremtrylle en heel Samling af glade Ansigter. Ved sit Reglement angaaende Maden viste Giøe, at han kiendte Mennesket, og tillige, at han havde Kiærlighed til den Ungdom, som det var ham overdraget at sørge for. Men som Menneskekiender vidste han og, hvor lidet det nytter at gode Live gives, naar der ikke tillige træffes Foranstaltninger til deres Overholdelse. De Anordninger, som deels af Giøe, deels af de nærmeste følgende Skoleherrer bleve givne for at sætte Grændser for Spisereglementets Overtrædelse, vare især følgende: Saavel Rector som Hørerne skulde stedse spise ved Skolens Bord; Forstanderen skulde ogsaa undertiden spise der b), og Rector skulde have Tilsyn med, at Spisereglementer efterleves i alle dets Puncter uden ringeste Undtagelse. Hvis billig Klage over Maden skulde foranlediges, da skulde Rector derom advare Forstanderen, for at Feilen en andengang kunde ændres; men hvis denne Advarsel var forgieves, skulde Rector, eller en anden af Lærerne som var tilstede, tage den Mad til sig, hvorover der klagedes, og lade den besigtige af skiønsomme og upartiske Folk c) og (188)

- b) Forstandere skulde spise der ”for at paasee, at ingen af Disciplene uden lovligt Forfald spiser for sig selv”, siger Giøes Reglement. Men i B. Trolles Reglement af 1726 hedder det: ”Forstanderen skal i det ringeste to Gange ugentlig spise med Børnene til desto nærmere Opsyn om god Spiisning”.
- c) Efter et Spisereglement af 1729 skulde Rector i Tilfælde af saadan Klage lade Birkedommeren og Ridefogden

Fandtes Klagen da grundet, maatte Forstanderen uden videre Proces bøde fire Rigsdaler, som skulde anvendes til derfor at købe Bøger for de fattigste Disciple; men skulde samme grundede Klage over Maden flere Gange indløbe, da skulde Forstanderen ei alene betale nys nævnte Mulet, men skulde tillige være forpligtet til, hvis det af Skoleherren forlangtes at forlade saavel Forpagtningen som Spiisningen til næstkommende første Mai. Men for at denne lov, hvis umiskienkelige Hensigt var at værne om Disciplenes Rettighed til god og forsvarlig kost, ei skulde forlede en eller anden stridig eller ved Kræsenhed forvant Yngling til ubillig Madvrage, saa føiede en af de følgende Skoleherre d) hertil endnu denne Artikel, at den Discipel, hvis Klage over Maden blev befunden ugrundet, skulde straffes de andre til Afsky, ”paa der”, lægger han til, ”at Skolens Renomee maa herefter være og forblive god.”

Klokkeren, Klokkedrengen (som spiste frit af hvad der levnedes fra Skolens Bord) og Vaskersken opvartede ved Bordet. Forstanderen skulde holde Skolen med rene Duge, saa lange at de paa alle Sider kunde hænge tre Qvarteer nedenfor Bordet, imod at hver Bonde, som ikke gav Hoveripenge, skulde spinde for ham to Pund Hørgarn om Aaret.

Endnu foretoges henimod Slutningen af nærværende Periode den Forandring med Stiftelsens Oekonomie, at den fælleds Huusholdning, som for samtlige Gaardens (189)

kalde for at bedømme Maden. Til andre Tider findes disse Dommere at skulle være Præsterne i Nestved.

d) General-Lieutenant Juel.

Beboere tilforn havde været ført af Forstanderen, efterhaanden mere opløste sig, i det Rector nu (under Etatsraad Trolles Bestyrelse), ligesom Ridefogden allerede forhen, oprettede sin egen Huusholdning, hvilken disse tvende Embedsmænd fra den Tid stedse har vedligeholdt. Ridefogden erholdt til sin Huusholdning det meste, han behøvede, leveret i Naturalier 3); Rector fik Kostpenge. Den første af Rectorerne, som i dette Embede levede gift, var Magister Steensen f). Men endskiøndt Rector ved denne Leilighed fik sin egen Huusholdning, blev han dog ikke fritagen for den Forpligtelse, under Maaltidet Middag og Aften stedse at være tilstede ved Skolens Bord. (189)

- e) Ridefogden fik istedenfor Kosten: 6 Tdr. Rug, 6 Tdr. Byg og 16 Rdlr. I Penge; desuden frit Græs og Foder til fire Heste, fire Køer, ti Faar og tvende Soesviin med deres Yngel; frie Køkkenurter og Kaal af Haugen, samt nogle Gæs, Ænder og Høns til Huusfornødenhed at fodres frit med Forstanderens eget.
- f) Han giftede sig med den Aar 1721 afdøde Forstanders Peter Feldmans Enke

.

Fierde Afdeling.

Fra Bestyrelsens Overdragelse til Rentekammeret indtil Grev Holsteins Død. 1729 – 63

Bestyrelsen.

Medens Skolen var nedlagt, bleve dens Indtægter tilligemed Godset umiddelbart bestyrede af Rentekammercollegiet, i Forening med Stiftamtmanden Baron Gersdorph og Biskoppen Christen Worm. For ikke at lønne flere Betienter, end Nødvendighed fordrede, bleve nu alle nogenledes undværlige Betieninger afskaffede, og blandt disse ogsaa Forstanderens, hvilken allerede en Tid lang havde viist sig saa saare lidet til Stiftelsens Fordeel. De fleste af de Forretninger, som fra Skolens Oprettelse af vare af denne blevne besørgede bleve nu Ridefogden overdragne (som man fra denne Tid af for det meste finder benævnt med Titel af Forvalter). Foruden Bestyrelsen af Godset, som hidtil havde været Ridefogdens eneste Forretning, blev det nu ogsaa hans Pligt at have Tilsyn med Skovene og Skolens Bygninger, (191) modtage Stiftelsens Indtægter og besørge dens Udgifter, forestaa Bygnings- og Material-Regnskabet, og i det hele være Stiftelsens Regnskabsfører. Forstanderen blev saaledes egentlig ikke andet, end Skolens Forpagter og Spisemester, dog beholdt han Titel af Forstander, hvorved man endnu for faa Aar siden almindeligen hørte Spisemesteren benævnes af Bønderne.

Skolens fuldkomne Uvirksomhedstilstand vedvarede dog ikke meget over et Aar: i Mai 1729 blev den ophævet, og i Juli 1730 blev der allerede antaget fire Disciple a) og en Lærer (som dog ikke strax fik Navn af Rector), der, foruden at læse for Disciplene, skulde tillige som Degn forestaae Sangen i Kirken, og til Lettelse for Skolens Kasse have sin Indtægt af Degnekornet og Offeret. For at spare desmere skulde der for disse faa Personer ingen særskilt Huusholdning finde Sted, men saavel Læreren som Disciplene skulde spise ved Forpagterens eget Bord.

Men endogsaa ved den saaledes frembragte Besparelse vilde det varet længe, inden den ødelagte Skole kunde kommen paa Fode igien, hvis den ved egne Kræfter skulde arbeidet sig frem af sitr Intet: den hentærede og fra Dødens Arme nylig udrevne Syge kommer kun langsomt til Kræfter. Vel havde den nye Bestyrelse faaet afbetalt en Deel af Gielden, og sørget for at skaffe Beboere i adskillige af de øde Bøndergaarde; men af disse nye Beboere var det saa langt fra Stiftelsen strax kunde (192)

- a.) Dette var de fire, som Skolen efter det Resenske Stipendium af 1624 og det Luxdorfske af 1691 var forbunden at underholde.

Venter Fordeel, at den endog det første Aar maatte anvende ei ubetydelige Summer paa at skaffe Gaardene Besætning af Heste, Køer, o.dsl., og desuden betale deres Skatter. Af Omhu for Stiftelsens Vel, og ”for at Fundatorum christlige Intentioner kunde opnaaes” (som det hedder i den kongelige Resolution) besluttede derfor Hans Maiestæt at eftergive alle Godsets resterende Skatter, og i April 1731, atter at udnævne Generallieutenant Gregers Juel til Skoleherre.

Med Virksomhed antog denne Mand sig strax den ødelgte Stiftelse. Disciplenes Antal forøgede han til ti, Lærernes til to, og sørgede ogsaa for at skaffe disse en anstændigere Lønning b). Til Ordens Fremme gjøre Juel mange ypperlige Bestemmelser. Istedetfor Arrild Hvitfeldts Skolelove, som hidtil havde været giældende, gav han nye og gode Reglementer, saavel for Lærernes og Disciplenes Forhold i Almindelighed, som for Underviisningen (193)

- b.) Rector fik i Løn 100 Rigsdaler, og som Kostpenge (fordi han var gift) 50 Rdlr.; dog blev han derfor ikke fritagen for, under Spiisningen at være tilstede ved Skolens Bord. Høreren fik 40 Rdlr. Og fro Kost, og Degneofferet i Kirken skulde deles lige mellem dem begge. Degneopvartningen i Kirken, hvortil der blev antaget en Substitut, som Skolen lønnede imod at Degnekornet skulde tilfalde Skolens Kasse. Introduction og Nytaar af Disciplene (som tilforn, lige siden Skolens Oprettelse, havde været Brug) maatte der efter Juels Instrux aldeles ikke tages. Det kan ved denne Leilighed erindres, at ingen af Skolens Personer har fra den Tid af havt noget med Degnetienesten at bestille.

i Særdeleshed. Men for at have Alt, hvad der angaaer Underviisningen og de egentlige Skolelove, samlet paa eet Sted, ville vi her indskrænke os til at bemærke, at alle Juels Foranstaltninger synes at love Stiftelsen i sin nye Bestyrer en virksom, selvtænkende og for den Bedste aarvaagen Patron. Han havde saaledes besluttet, allerede i det følgende Aar at begynde paa de dels faldefærdige, dels nedfaldne Bygningers Istandsættelse, og desuden end mere at forøge Disciplenes og Lærernes Antal; men uden af faae disse nyttige Planer udførte døde han, i December 1731, samme Aar han havde modtaget Bestyrelsen. Han var den sidste Skoleherre af Stfternes Familie c).

Da nu Ingen meldte sig eller fandtes, enten af Trolles eller B. Gøyes Slægt, som efter Fundatsen kunde ansees berettiget til Stiftelsens Bestyrelse, saa udnævntes under 18 Jan 1732 Stiftamtmanden Kammerherre Johan Ludvig Holstein d) og Biskoppen Christen (194)

- c.) Han nedstammede fra Birg. Gøyes Farbroder, Henrich Gøye til Gisselfeld, saaledes: Henr. Gøye – Eskild Gøye – Henr. Gøye til Krenkerup – Ide Gøye, gift med Jens Juel til Lindberggaard – Peder Huel til Ørlevkloster – Gregers Juel (See Juelernes og Giørernes Stamtavler i Hoffmans Portr. Histor.).
- d.) Holstein blev et Par Aar derefter (1735) Oversekretær (Præsident) i det danske Cancellie, og siden Patron for Universitetet (1740), Præsides i det Kgl. Videnskabernes Selskab i Kbhavn, General-Kirkeinspectør, Præsides i Collegio de cursu evangelii promovendo, Greve til Lethrabort, Ridder af Elefanten, Geheimraad i Geheime-Conseilet.

Worm til at ”paatage sig Bestyrelsen i Skoleherrens Sted”; og det fastsattes, ”at de skulde aflægge aarligt Regnskab til Cancelliet, men Fogden skulde igien aflægge Regnskab til Cancelliet, men Fogden skulde igien aflægge Regnskab til dem, og han, saavel som alle Skolens øvrige Betiente, af dem dependere.” Og med Bestyrelsens Overdragelse til disse to Mænd begynder med Rette en ny Epoke i Herlufsholms Historie. Med utrættelig Iver arbeidede Holstein og Worm paa at fremskynde Stiftelsens Opkomst, og deres Bestræbelser vare ikke frugtesløse. Fra den usleste Forfatning skulle vi nu se Skolen selv, Godset, Bygningerne, kort: Alt, i en lang række af Aar med faste og stadige Skridt vandre fremad til Flor. I en Tid af fem Aar bestyrede disse nye Skoleherrer Stiftelsens Anliggender i Forening; men fra Worms Død 1737 var Holstein ene Skoleherre.

Hvad der mest trængte til hastig Hielp, var: de forfaldne Bygninger, som nu i mange Aar havde henstaaet uden Reparation e), og disses Istandsættelse blev (195)

- e.) I hvad Stand Bygningerne vare, kan sluttet af det Overslag som blev giort over deres Istandsættelse: Kirkens og Taarnets Reparation blev anslaaet til 1910 Rdlr.; Kornladens og Studehusets til 1260 (af Ladens Grundmuur, som var 76 Al. Lang, maatte de 63 Alen ganske i Grunden nedrives); Kohusets til 800 Rdlr. Ved Enden af Laden (hvor Forpagterboligen siden efter kom til at staae) laae 18 Fag Huus (som tildeels havde været Tinghus) ganske nedfaldne, og deres Opbyggelse blev anslaaet til 472 Rdlr.; alt foruden hvad der skulde tillægges af Skolens Skove. Man betænkte nu, at Stiftelsens hele aarlige Indtægt var 2600 á 2700 Rdlr, og at Pengenes Værdi var saadan, at en

derfor af de nye Bestyrere strax besluttet; men Midler dertil havde Stiftelsen ikke; den nødvendige 220 Capital maatte altsaa (efter kongelig Tilladelse) laanes. For at spare saa meget mueligt, lod man en Teglovn indrette til at brænde de fornødne Steen: og for de Bygningsmaterialier, som udenrigs fra indførtes, udvirkede Holstein Toldfrihed. Alle Bygninger bleve saaledes efterhaanden istandsatte, og de nedfaldne opbyggede. Alt, hvad der byggedes, sørgede Holstein for, blev baade smukt og trofast Arbeide; men især udmærkede sig blandt disse hans Bygninger den skønne grundmurede Lade, som han paa meget lidet nær lod ganske fra Grunden opføre, og som endnu indtil denne Tid maaskee ikke i hele Landet har havt sin Mage f). De forhen forfaldne Bygninger stode nu færdige; men Skolen havde og derved paadraget sig en Gield, der skulde afbetales. For des snarere at opnaae dette, uden paa nye at falde Regieringen til Byrde, havde Holstein den heldige Idee, med Kgl. Tilladelse at oprette et Classelotterie, saaledes indrettet, at der af hver Gevindst over 500 Rdlr. Skulde, til Fordeel for Herlufsholm, fradrages 12 Procent, og af de mindre Gevindster (196)

Tønde Ruf beregnedes til 8 Mk., en Td. Byg til en Rdlr., en Td. Havre til 3 Mk. Det giorte Overslag beløb sig altsaa til 4442 Tønder Byg.

- f) Ved de Forandringer, som af Skolens nuværende Bestyrer ere foretagne med Hovedgaardens Marker, blev denne Lade overflødig, og derfor i Aaret 1806 nedreven, og en ny Skolebygning opført paa den forrige Lades Grund; men Tømmeret af den gamle Bygning befandtes fuldkommen tienligt til igjen at anvendes i den nye.

10 Procent g); og denne Plan havde saa heldigt et Udfald, at den største Deel af Bygningsomkostningerne derved tilveiebragtes: efter alle fradragne Omkostninger var nemlig Stiftelsens rene Fordeel af Lotteriet noget over 3700 Rdlr. Men den havde endnu mere Gield at betale; den trængte endnu til mange Forbedringer, til hvilke dens sædvanlige Indtægter ei vare tilstrækkelige; og Holstein, den ømme Fader, der ei vilde overlade sit Barn til sig selv, saalænge det endnu trængte til hans Understøttelse, undlod derfor ikke, ved alle Leiligheder hvor det uden Andres Fornærmelse kunde skee, at benytte sin Indflydelse hos Regieringen til at afhielpes Stiftelsens Trang. Det var i den Tid ikke ualmindeligt, at enten Embeder overdroges, eller Rangtitler og Adelskab tilstodes, imod at erlægge en vis større eller mindre Pengesum til offentlig Brug; men af de saaledes indkomne Penge sørgede Holstein stedse for at endeel tilskød hans Yndlingssted. Og de Summer, han paa denne Maade forskaffede Stiftelsen endog 3000 Rdlr., uden at nævne de mindre Summer.

Ved de saaledes tilveiebragte Penge, ved klog Sparsomhed, og endelig ved mere og mere at ophielpes Bønderne, bragte Holstein det omsider saa vidt: at han ei alene kunde afbetale Skolens hele Gield, men endog (197)

- g) Af de ved disse Procenter vundne Penge skulde Herlufsholm svare 1500 Rdlr. Til en anden offentlig Stiftelse; det øvrige skulde den selv beholde. Planen til Lotteriet blev udkastet af daværende Regne-Informator hos Kronprindsen, siden Etatsraad, Chr. V. Clausberg.

Beholde Penge tilovers til at foretage sig flere og flere betydelige deels Forskiønnelser ved Bygningerne og Gaardens Omegn, deels væsentlige Forbedringer ved Skolen, Skovene og Bøndergodset. Eet af disse Holsteinske Mindesmærker er den anseelige, af tilhugne Kampestene

opmurede, og af sex Hvelvinger bestaaende Bro, som formedelst sit Jernrækværk er bekiendt under Navn af Jernbroen, og som paa den Tid, den byggedes, ikke lettelig udenfor Hovedstaden skulde finde sin Mage h). Ham have vi og at takke for den skønne Allee, som i en Længde af henved en Fierdedeel Miil, fra to forskjellige Sider fører til Gaarden i); hvert Træ i den han har ladet plante; hver

Steen i den har han ladet lægge. Men han udførte ikke saadanne Arbeider ved Bøndernes Sved; vel kunde han, for at faae slige Arbeider des lettere udførte, betient sig af dissers Hoveriepligtighed, men han vilde ei ved at paalægge Bønderne overdrevet Arbeide svække Grundpillerne til Skolens Velstand, og lod derfor dette Arbeide forrette ved nogle Compagnier Soldater, som (198)

- h) Pontoppidan omtaler den derfor (i Danske Atlas) som en Bro, der paa andre Steder fortiente at efterlignes.
- i) Denne Allee blev ikke anlagt der. Hvor den forrige Vei gik; Landeveien gik nemlig tilforn igiennem Radmandshaugen, paa et Sted hvor man endnu tydelig seer en Udhugning imellem Træerne, over en Træbro, som var omtrent lige ud for Gaardens Hovedbygning, langs op ad Ladegaarden. Denne Træbro kostede Skolen betydeligt at vedligeholde, fordi den idelig ødelagdes i stærk Vandløb; dens Afskaffelse var altsaa en aarlig Besparelse for Stiftelsen.

han til den Ende havde erholdt Tilladelse til at lade komme fra Kiøbenhavn. Hvo hat i de forhen saa yndige Philosophgange (af hvilke der nu desværre ikke er meget uden Rudera tilbage) nogentid nydt den blide Naturs Tillokkelser; hvo gaaet her, medens disse Gange endnu vare nogenledes istand, og i krumme Bugter snoedes sig imellem en Hær af mindre og større Parker, uden at føle sig giennemtrængt af Taknemmelighedsfølelse for den Mand, hvem disse Anlæg skyldte deres Tilværelse. Disse saakaldte Philosophgange bleve vel ikke egentlig anlagte af Holstein; allerede fra Munketiden havde de, saavelsom den Mængde Fiskeparker, mellem hvilke de bugtede sig, deres første Oprindelse; men da de for Holsteins Tid vare deels saa tilgroede, deels saa forhuggede, at det neppe var at kiende, hvor de havde været, saa lod dem beplante og istandsætte; og de paa begge Steder hensatte Bænke indbøde til vederqvægende Hvile. Folkeparkerne i og omkring Gaarden lod han oprense, forbinde med nye Sluseværker, og besætte med Karper, Karudser og anden Fisk. Til Prydelse

for Gaarden, og til Behagelighed for dem, som ønskede at nyde Konstens og Naturens Tillokkelser forenede, lod han paa en venlig Plads mellem Gaarden og Aaen – hvor den ærværdige Munkeborg-kneisende paa den ene, og den sagterindende Susaa, bekrandset af Skoven, paa den anden Side, frembøde en af de behageligste Udsigter, som dengang fandtes ved Herlufsholm – anlægge en aaben Lysthauge, beplantet blot med Blomster og Hækker, som endnu bærer Navn (199) af Ry-Hauge, skjøndt næsten ethvert Spor af Haugeanlægget allerede i nogle Aar har været forsvundet k).

Til Skolehaugens saavel som Alleernes og de øvrige Spadsereganges Anlæg og Vedligeholdelse blev der af Holstein antaget en Gartner l); thi skjøndt Skolehaugen nærmest var bestemt for Skolens Oekonomie, og Spisemesteren skulde høste Fordelen deraf, vilde Holstein dog ikke, at den skulde være blot Frugt- og Køkken-Hauge; den skulde tillige ansees som en Lysthauge for Skolen, hvortil Rector, Hørerne og Oldfruen havde fri Adgang, ikke alene for sig selv, men ogsaa for Fremmede de vilde medbringe, Ogsaa Disciplene havde Tilladelse, undertiden at fornøje sig der, dog under Lærernes Tilsyn. Med Hensyn dertil var Haugen anlagt, og skulde vedligeholdes. (200)

- a) I Begstrups Beskrivelse over Herregaardene i Sielland anføres den under Navn af Skoleherrens Hauge. Før Holsteins Tid var samme Plads vildt bevoxen med Trær; men at der dog ogsaa i ældre Tider har været Hauge, beviser Pladsens ældgamle Navn: Munkehaugen. For omtrent 30 Aar siden stode Hækkerne der endnu, og hele Anlægget kiendtes, skjøndt allerede dengang meget forfaldet.
- b) Gartner havde Stiftelsen forhen holdt, lige fra sin Oprettelse indtil 1668. Ved den Forandring med Oekonomien, som da blev foretagen, afskaffedes Gartneren, og Skolens Hauge blev overladt Forstanderen til Dyrkning, dog paa Vilkaar at han skulde vedligeholde den, og deri plante og pøde aarlig fir Pære- og otte Æble-Trær. Fra den Tid af og indtil Holstein holdtes afvekslende undertiden Gartner, undertiden ikke.

Saaledes sørgede Grev Holstein bestandig for at forskiønne Herlufsholms nærmeste Omegn, at Pyntelighed og Orden overalt kunde findes.

Skovene skaanede han, saa meget mueligt; og for at forebygge saadanne Uordener, som forhen havde fundet Sted, medens Brændeudviisningen skete af Ridefogden, havde Holstein og Worm, saasnart Stiftelsens Bestyrelse var bleven dem overdragen, truffet den Foranstaltning, at den aarlige Udviisning altid skulde foretages af den Kongelige Oberførster, hvilken da med det samme skulde syne Skovene og paasee, at de ikke mishandlede. m)

Ved Bestyrelsens Overdragelse til Grev Holstein, bestod Skolen ikkun af 10 Disciple og to Lærere. Dette Antal var altfor ringe efter Stiftelsens Bestemmelse. Men Holstein var for klog og sindig til at gaae overilet tilværks, og for betænksom til at paalægge Stiftelsen forøgede Udgifter, før han var forvissat om, at den og kunde bære disse: han tænkte derfor ikke paa at forøge Disciplenes Antal, inden han iforveien havde (201)

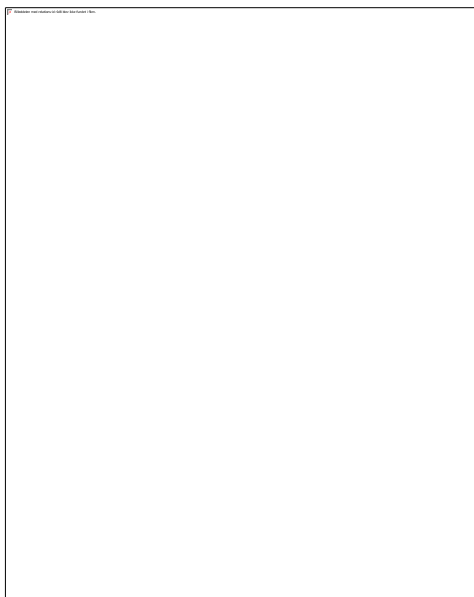
- c) Denne Bestemmelse vedblev at følges indtil strax før sal. Geheimeraad Brandts Død (da den Kgl. Oberførster, som denne Forretning i endeel Aar havde været overdragen, nylig ved Døden var afgaaet). Siden (1805) erholdt Stiftelsen sin egen Forstinspector; men da Overtilsynet med Skovene senere atter blev henlagt under Forvalteren, saa besørger nu Unviisningen af ham og Skovrideren, samt to af Retten udmeldte eedsvorne Mænd, som dog ikke maae være af Skolens Gods.

tilstrækkelig forøget Skolens Indtægter. Men forinden dette kunde iværksættes, skulde ogsaa hele Hovedbygningens Indretning forandres; den trængte til baade at indrettes bekvemmere og skønnere; men især undergik de tvende Fløie af samme (Tab. I., B. og C) meget betydelige Forbedringer: de forrige mørke Værelser med deres smaa Blyvinduer forandredes her overalt til lyse og smagfulde Sale; Steengulvene maatte vige for Brædegulve, og forøgede Trælofter for den hvide Gipsning. Den forrige Spisestue (et stort hvælvet Kiælderværelse) bestemtes til Vaskerhuus, da en moderne Spisesal et andet Sted indrettedes; og Disciplenes forrige Conventstue blev deels til Ølkielder, deels til Tingstue. De forrige Lectier, som af Mangel paa Kakkellovne blot kunde bruges om Sommeren (da Lærerne om Vinteren maatte læse hver paa et ved Siden af hans Kammer beliggende Værelse, som kaldtes Vinterlectie) forvandlede til et stor smagfuldt Auditotium, bestemt deels til Brug ved offentlige Høitideligheder, deels til dagligt Forfriskningssted for Disciplene, naar Veiret ei tillod dem at lege i fri Luft; og bekvemmere Lectier, der kunde bruges baade Vinter og Sommer, indrettedes i den ene Ende af Rectorboligen. De to øverste Etager i den vestlige Deel af Hovedbygningen (Tab. I, A.) bleve indrettede til 13 Værelser for Disciplene, en rummelig Sygestue, og i hver Etage Værelser til een af Hørerne m). Et til Maltgiøren (202)

- m) Paa hvert Kammer laae to Disciple. Kammerets Møblering var en Seng med Gardiner, to Træstole og et Bord, men ingen Kakkellovn. Sengeklæder maatte Disciplene selv skaffe (hver til en halv Seng). Hvert Discipelkammer var paa eet Fag (hvoraf to Værelser

Forhen anvendt Loftsrum indrettedes til tvende rummelige Værelser for Oldfruen. At opregne alle Forandringer med Bygningerne vilde være for vidtløftigt; kun dette maa tilføies, at Hensigtsmæssighed og Smag aldrig savnedes ved Holsteins Indretninger.

Saasart alt dette saaledes var forberedet, kunde den forehavende Hovedforbedring ved Skolen tage sin Begyndelse, og den 7 September n) 1755 blev bestemt til denne vigtige Forandrings høitidelige

Indførelse. Paa denne Dag ankom den nye Rector o) Professor Berenth, tilligemed endeel nye Disciple, hvis Antal for det første var bestemt til 20. I Forhold til Disciplene forøgedes og Antallet af Lærere og Betiente. Alt ved Skolen ordnedes nu efter en fast og vel giennemtænkt Plan; og Holstein holdt derefter stadigt Øie med, at denne Plan fulgtes med Nøiagtighed, ligesom den var udkastet med Betænksomhed. Men da disse i Henseende til Underviisningen og Opdragelsen foretagne Forandringer skulle omtales i det følgende, saa forbigaaes de her.

Holsteins inderlige Kiærlighed til Stiftelsen, og Lyst til at gavne den, kølnedes aldrig; han ophørte ikke at virke for dens Vel – før han ophørte at leve. Den 29 Januar 1763 var den for Herlufsholm sørgelige Dag, der berøvede Skolen denne sin Fader og anden Stifter, (203)

paa nederste Gang vare i Taarnet), Sygestuen paa to Fag med Kakkellovn. Andenlectie-høreren havde to Værelser ved den nordligste Ende af nederste Gang; Førstelectiehøreren havde det nordligste Hiørnekammer paa øverste Gang.

- n) Grev Holsteins Fødselsdag
- o) Den forrige Rector Mag. Buck var død kort forhen.

hvis Roes min Pen er for svag til at skildre, som han fortiente det; hvis Historie ikke kan skrives uden at skrive en Lovtale. I lykkelige Herlufsholm, om Holsteins Aand altid maatte hvile over dine Styrere! I eet og tredive Aar nød Stiftelsen hans Faderlige og vise Pleie: nedsiunket i Armod og Gield modtog han den, næsten tom for Disciple og Lærere, med ødelagte Bygninger, ødelagte Bønder, ødelagt Skove; men Alt efterlod han i den mest blomstrende Tilstand p), og Skolen, alle Forbedringer uagtet, ikke allene gieldfri, men endog med en Capital af tyvetusinde Rigsdaler paa Rente. Som anført, gav Holstein Skolen en ganske ny Organisation; men de Indretninger, han gjorde, vare ei alene nye – de vare og hensigtsmæssige. Ingen Forandring indførtes, inden han nøie havde giennemtænkt den, og forvisset sig om, at det Nye, han vilde indføre, var bedre end det Gamle, han forkastede; hans Forandringer vare derfor sande Forbedringer. Men ikke alene det nødvendige sørgede han for, ogsaa for det blot Behagelige og Nyttige. Saaledes vilde han f. Ex. At Skolen skulde vise de Fremmede, der undertiden kunde besøge den, enten for at see til deres Børn eller Bekiendtere eller af andre Aarsager, den samme Giestfrihed, man kan vente af enhver liberaltænkende Privatmand. Saadanne Fremmede kunde nemlig af Rector eller Oldfruen paa Skolens Regning indbydes til dens (204)

- p) Hvor meget Bøndernes Velstand havde tillagt under Holstein, sees deraf, at deres Skatterestancer ved hans Tiltrædelse var over 1000 Rdlr., men ved hans Død 1763 ikkun 44 Rdlr.

Bord q), og for at de kunde blive anstændigt beværtede, havde han endog anviist Viin til dette Brug, ligesom han og havde bestemt, at de med Lærerne havde Adgang til Skolens Hauge. Til Rectors Brug havde Adgang til Skolens Hauge. Til Rectors Brug havde han ladet bygge en Stald, men derhos bestemt, at den tillige skulde tjene til Giestestald for saadanne Reisende. Saaledes viste sig hans Betænksomhed endog i det Mindste.

Grev Holsteins Valgsprog var ”ordine cuncta vigent”; (alle blomstrer i orden) og dette Valgsprog fulgte han troligen. Uaget sine mange viftige Forretninger, som Statsminister, Cancellie-Præsident og Universitetspatron, kom han dog nogle Gange aarlig til Herlufsholm, og opholdt sig her da altid nogle Dage, ofte endog med sin hele Familie. Han gik da omkring med vedkommende Betiente, for med egne Øine at eftersee, hvad der trængte til Forandring eller Forbedring, hvilket han alt indførte i sin Tegnebog, og udstædede da derefter de fornødne Ordres. Naar han næste Gang kom hertil, gik han atter omkring med sin Tegnebog, for at eftersee, hvorledes det sidst Anordnede var udført; og hvis da Noget stod tilbage, matte Vedkommende gjøre ham Rede for Grunden dertil; men ikke lettelig vovede Nogen at vise sig efterladet i sine Pligter under en Mand, der brugte sine egne Øine saa meget som Holstein.

Ved alle Leiligheder søgte han at opmuntre Skolens Lærere til tro og nidkiær Opfyldelse af deres Pligter; vel (205)

- q) Til Beviis paa Stiftelsens Giestfrihed kan det anføres, at de Maaltider, som Fremmede havde nydt ved Skolens Bord i de 8 Maaneder fra 7 Seot. 1755 til 1 Mai 1756, beløb sig til 259. At dette dog ikke var nogen ny Indretning af Holstein, er forhen viist.

Fordrede han af dem alle streng Arbeidsomhed (maaskee endog han i denne Henseende fordrede vel Meget), men saa vidste han og at gjøre dem deres Stilling i andre Henseender behagelig. Isærdeleshed viste han Skolens Rector al mulig Opmærksomhed, og stræbte ved alle Leiligheder at forbedre hans Kaar r). For at forøge saavel Lærernes, som Skolens øvrige Beyentes Indtægter, uden dog at falde Skolens Kasse til Byrde, forhøiede han de betalende Disciples (deskik i Afsnittet om Rectorerne. saakaldte Exspectanter) aarlige Afgift til 100 Rigsdaler, hvoraf omtrent det Halve betaltes for Kosten, medens Resten skulde deles imellem Lærere og Betiente s). Ogsaa for de Disciple, som Stiftelsen ellers holdt frie, fastsatte han (206)

- r) See mere herom i Professor Bernths Characteristik i afsnittet om Rectorerne.
- s) Af disse 100 Rdlr. fik Spisemesteren 52 Rdlr; Bibliotheket 3 Rdlr.; Rector 26 Rdlr. 3 Mk. 4 sk; den anden Hører 3 Kroner = 2 Rdlr. 12 sk.; Sognepræsten, (som Lector i Theologie og Hebraisk) 4 Kroner = 2 Rdlr. 5 Mk.; Høtidsoffer (til præsten 2 Mk., og til Hørerne, som havde Degneofferet, 1 Mk. hver Høtid) 1 Rdlr. 3 Mk; Oldfruen 3 Rdlr.; Dugsvenden 2 Rdlr; Skolens Vaskerpiger 1 Rdlr. Forhen betalte en Expectant blot for Kosten; og den aarlige Betaling herfor var 30 Rdlr. Lige fra Skolens Oprettelse havde der næsten uafbrudt været saadanne betalende Disciple, som havde Navn af Exspectanter, fordi de gik over blandt de frie. I Grev Holsteins Tid havde Skolen sædvanlig fire a sex saadanne Exspectanter.

Noget vist at betales af hver til Fordeel for Lærerne; dog var denne Afgift for hver enkelt Discipel saa ringe, at den ei kunde findes trykkende t). Degnekornet, som af Juel var henlagt til Skolens Kasse, blev af Holstein atter tilstaaet Hørerne, som tillige vedbleve at beholde Degneofferet til Deling.

Men den Omhu, hvormed Skoleherren saaledes stræbte at forøge Lærernes Indtægter, var ikke det eneste Middel, hvorved han forsøgte at oplive og vedligeholde disses Embedsiver. Den Overbevisning, at man ved at arbeide med Nidkiærhed ikke arbeider upaaskiønnet, er for den ærekiære Lærer en Spore, der virker mere end Sølv; og næst den behagelige Selvbevidsthed, at have bidraget hav man kunde til Menneskers intellektuelle og moralske Dannelse, og Haabet om mange af disses Kiærlighed og Erkiendtlighed i Fremtiden, er ophøiede Forefattes Bifald og Agtelse en Opmuntring, der ikke lidet bidrager til at gjøre Skolemanden sit Arbeide behageligt; og denne Opmuntring savnede Lærerne aldrig under Holsteins Bestyrelse. Selv kiendte han Videnskaberne, og agtede de, og deres Dyrkere; selv ønskede han at kiende Enhvers Duelighed, og vidste at bedømme og paaskiønne den. (207)

- t) Efter Holsteins Bestemmelse skulde hvar Discipel ved sin Ankomst i Skolen gibe Introduction: til Bibliotheket 3 Rdlr.; til Rector 6 Rdlr.; til den Hører, i hvis Lectie han kom, 2 Rdlr.; Oldfruen 1 Rdlr.; Dugsvenden 1 Rdlr. Til Nytaar skulde gives til Rector 5 Rdlr. At give Nytaar og Introduction havde ogsaa forhen, bestandig været Brug, men ikke fastsat som Rettighed.

Holsteins sande Glæde var det at overvære Underviisning og Disciplenes Lege; og jo muntre han da fandt Ungdommen, des kiærere var det ham. Men hvorledes skulde vi bedre kunne fremsætte hans Forhold mod Disciplene, end med et Mands Ord, hvem Herlufsholm gjør sig en Ære af at regne blandt sine Fostersønner, som endnu med Varme erindrer sig Holstein, og hvis Roes som Øienvidne maa have dobbelt Vægt. "Greve Holstein" siger Professor Horneman u) "kom ofte til Herlufsholm; det var en Fest for Disciplene, naar hans Ankomst forkyndtes; hans første Forretning var hvergang,

at gaae fra Vognen ind i det Værelse, hvor alle Disciplene vare samlede, glædes ved at see dem glade, og tale et Par Ord til hver især fra den første til den sidste; han bivaanede Underviisningen i Skolen med deltagende Opmærksomhed indtil Spisetimen; saalænge han var paa Gaarden, matte hele Skolen spise i samme Værelse som han, og nogle af Disciplene vexelviis hver Dag ved hans eget Bord med ham selv og hans Familie og andre indbudne Fremmede v) Disciplene beholdte især den Dag i levende Erindring, da han med sin Medarbejder i det Geheime Stas-Raad, Greve Bernstorff, deledede den Glæde, han følte over at see sig (208)

- u) See Dr. C. F. Hornemans Levnet i Fallesens Magasin for Religionslærere 1796 (ogsaa særskil aftrykt).
- v) H. meldte sædvanlig sin Ankomst forud; men da han nogle Aar før sin Død var bleven Eier af Næsbyholm (et Herresæde et Par Miil fra Herlufsholm), kom han ofte derfra uanmeldt, blev en Dag over, og spiste da ved Disciplenes Bord deres sædvanlige reglementerede Kost.

Omringet af saa mange unge Mennesker, hvilke alle elskede ham som Velgiøre og Fader. Ved samme Bord med Statens første Mænd Holstein og Bernstorff sadde og nogle af Skolens ikke adelige Disciple. Det var et yndigt Syn at den ærværdige Olding hver Aften sidde i sit Kammer og tage Deel med den forsamlede Mængde i Uskyldighedens Lovsange til den Høiestes Ære; himmelsk Glæde smilede i hans Øie, hellig Andagt taledede af hver hans Mine, og aflokkede de unge endnu skyldfrie Hierter det brændende Ønske: o at du engang kunde nærme dig Graven saa rolig, som han!”

Underviisningen og Opdragelsen. 1729 – 63.

Tidens Strøm ruller frem; Menneskenes Tænkemaade og Vedtægter forandres: hvad Fortiden antog for rigtigt og godt, forkastes af Eftertiden; og saa ere de menneskelige Indretninger, som efter Seklers Forløb ville endnu i deres oprindelige Form findes passende til Tiderne. De Skolelove og den Underviisning, som i Aarene 1567 og 1605 bleve med Bifald antagne, kunde ikke tilfredsstille de Forandringer, Begyndelsen af det attende Seculum maatte gjøre; og dog var der fra Arrild Hvitfeldts Tid indtil forrige Periodes Slutning aldeles Intet i de Herlufsholmske Skolelove udtrykkelig forandret. Men skøndt Ordinantsen og de Hvitfeldske Love endnu vare Skolens eneste Rettesnor, da man intet Nyt havde sat i deres Sted, og skøndt de Hvitfeldske Love endog vare at Etatsraad Brahe fornyede, saa bleve de dog i de stedse Punkter ansete som forældede og derved ugyldige. Ved (209) Skolens nye Indretning blev det derfor nødvendigt at tænke paa en Forbedring i Skolelovene; og at dette var en af de første Punkter, hvorpaa Generallieutenant Juel henvendte sin Opmærksomhed, saasnaart han i Aaret 1731 var udnævnt til Skoleherre, er forhen omtalt. Med Underviisningen foretog han strax den Hovedforandring, at han afskaffede den i Logik, Rhetorik x) og Mathematik, og indførte derimod Geographie, Verdenshistorie, Tydsk, Regning, Skrivning og Musik y) (210)

- x) Hvad Skolen tabte ved disse Videnskabers Afskaffelse, sees bedst af dens forrige Rectors Mag. Steensens Aaret derpaa (1732) til Regieringen indgivne Betænkninger om Skolevæsenets Forbedring, hvori det hedder, at Rhetorica, paa den Maade den i Skolerne lærtes, ikke kunde ansees for andet end en blot Glosebog; og af Logiken, ”siger han, ”hvormed Skolerne hidtil have banet sig selv Veien til Pedanterie, har man slet ikke lært andet end at formere en Syllogismus” (Nyerups latinske Skolers Historie S. 189 og 190).

- y) Underviisning i Skrivning og Musik havde allerede ved Skolens første Indretning været indført (See Pag. 76), men var, som det synes, igien gaaen af Brug. Siden havde man vel atter tænkt paa at indføre Musikunderviisning i Skolen; thi efter en Contract af 1720 havde Musikant Westermann i Nestved Møllervænget i Fæste for 24 Rdlr. aarlig, imod at han, hvis Skoleherren forlangte det, skulde. Istedetfor at erlægge bemeldte Afgift, lade to Instrumentister møde hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag, to Timer ad Gangen, og uden Betaling undervise dem af Disciplene, som vare oplagte til Musik. Men dette blev aldrig forlangt af Skoleherren.

Og Underviisningstimerne bleve med det samme betydelig forøgede.

Underviisningen i Skolen skulde være: om Sommeren Kl. 7 – 12 og 2 – 5; men om Vinteren: Kl. 8 – 12 og 2 – 5.

Den første Lectie hele <skolen over skulde være: Luthers danske Katechismus. For resten skulde der til Kl. 10 læses Latin, Græsk og Hebraisk.

Fra Kl. 10 til 12 skulde Rector undervise alle Disciplene z), saavel Hørernes som sine egne, Onsdag og Løverdag i Regning og Skrivning, men de øvrige fire Dage i Tydsk, almindelig Verdenshistorie og Geographie, og isærdeleshed søge at giøre dem Landkortene nøie bekjendte; og til dette Øiemed forærede Juel selv Skolen et Atlas med halvtredsindstyve Kort a)

Om Eftermiddagen Kl. 2 – 5, de fire Dage om Ugen, giordes latinsk Stiil, og forklaredes Auctores og Poeter. Onsdag og Løverdag-Eftermiddag læstes der ikke; men om Onsdagen skulde Høreren undervise Disciplene i Vocalmusikken, og Løverdag-Eftermiddag syne over med dem paa de Psalmer, der den følgende Søndag skulde bruges i Kirken.

Kl. 5 – 6 de fire Dage om Ugen skulde Høreren ”exercere Disciplene i at lege paa eet eller andet musikalsk Instrument.” (211)

- z) Skolen havde dengang ikkun 10 Disciple og 2 Lærere.
a) I det første Aar af <forfatterens Skolegang brugtes endnu dette Atlas; men uden Tilsyn laae det omslængt paa Skolen, og var næsten ødelagt.

Fir gange aarlig skulde Rector examinere Disciplene overalt; og eengang aarlig, nemlig Ugen efter Sanct-Hans-Dag, var der Forflyttelse i Skolen.

Om Formiddagen begyndte, og om Eftermiddagen endte Underviisningen med Bøn og Sang: og dette var ingen fort Sand b). Ligeledes blev der baade før og efter Maaltidet siunget Psalmer, og desuden læst til og fra Bords. Men det var ikke nok med disse Andagtsøvelser: hver Morgen Kl. 5½, og hver Aften Kl. 9 var der Lovsang, som holdtes, efter Rectors Godtbefindende, enten paa Lectien eller paa Spisestuen, og hvergang bestod af to Psalmer og en Bøn; og end videre hver Formiddag (Kl. 6 om Sommeren, 7 om Vinteren), og hver Eftermiddag Kl. 1, Chorsang i Kirken, som om Søndagen, under Navn af Aftensang, og om Mandagen var meget vidtløftig, men de øvrige Dage bestod hvergang af blot to Psalmer c). Ved Lovsang og Chorsang skulde (212)

- b) For Læsningen blev 1) siunget en dansk Psalme; 2) læst en latinsk Bøn; 3) siunget et lat. Vers. Efter Læsningen om Eftermiddagen Kl. 5. 1) siunget en latinsk Psalme; 2) læst en latinsk Bøn; 3 og 4) to smaa latinske Vers; 5) Pater noster; 6) en Psalme.

- c) Søndag Eftermiddag var Chorsangen følgende: 1) en Psalme; 2) Een af Disciplene messer Søndagsepistelen i Chorsdøren; 3) Choret synger Kyrie eleison; 4) Collecten colleteres af samme Discipel i sit Sæde; 5) en Psalme; 6) Een af Disciplene læser i Chorsdøren den første Davids Psalme. Mandag Formiddag og Eftermiddag var Chorsangen med Messe o. s. v. rnfnu vidtløftigere end Søndag Eftermiddag. Søndag Morgen holdtes ingen Chorsang; men f'rend de gik i Kirken maatte Disciplene tilligemed Lærerne møde i Lectien, og der

Rector og Høreren være tilstede; Rector valgte Psalmerne (de latinske undtagne), som skulde være dels danske, dels tydske, og forandres, naar Disciplene havde lært Tonerne. Saaledes bortødsledes daglig flere Timer paa Bøn og Sang, og paa at bibringe baade Disciple og Lærere Væmmelse for Forretninger, der ikke burde være Nogen ligegyldige. Juels Eftermand, Grev Holstein, indsaae ogsaa det Overdrevne i disse daglige Andagtsøvelser, og indskrænkede dem derfor til Lovsangen, Chorsangen samt Aftensangen Søndag-Eftermiddag. Af Holsteins Eftermand, Grev Thott, afskaffedes Chorsangen; og i de første Aar af sal. Geheimeraad Brandts Bestyrelsestid faldt Søndags-Aftensangen efterhaanden bort af sig selv, efterat den iforveien Tid efter anden havde undergaaet adskillige Forandringer; saa at man nu af alle ovennævnte Andagtsøvelser blot har beholdt Lovsangen, dog i en noget indskrænket Form.

Af Juels Instruxer, ved hvilket han søgte at fremme Sædeligheden, Orden og Flid i Skolen, anføres her følgende Punkter som nogle af de mærkeligste.

”Rector haver mig flittig at tilmelde, hvorledes enhver Discipel isærdeleshed forholder sig i sine Studeringer, Lydighed, Opførsel og anden Honettité, som ziirer og anstaaer et ungt Menneske, paa det unyttige, vanartig, doven og uskikkelig Drog ikke skal gaae og oppebære Skolens Velgierning”.

”To gange om Ugen, naar Rector synes, skal han tage Hørerne til sig og visitere Disciplenes Kamre, for (213)

syngte to Psalmer. Det her omtalte Bønne-Reglement var indrettet af Rector Werring efter Juels Ordre.

At see, hvorledes deres Opførsel der er, at de ikke have Kort eller slige fordærlige Ting hos sig.”

”Hørerne d) skal være Rector lydige i alt hvad der sigter til Skolens Nytte, og maae ingentid forsømme Lovsang eller Chorsang, ei heller gaae fra Skolegaarden forinden det er givet Rector tilkiende og skeer med hans Minde, saasom Disciplene stedse skal være under Lærernes Opsigt.”

Vi gaae nu over til den Periode i Skolens Historie, som stedse, fra hvad Side den end betragtes, fremskinner som en Stjerne af første Rang: Holsteins Bestyrelsestid.

Holstein blev Skoleherre 1732; men først med Aaret 1755 begyndte de Hovedforbedringer, han foretog sig ved Underviisningsvæsenet; thi han forehavende Planer medførte betydelig Forøgelse i Stiftelsens Udgifter, og deres Udførelse kunde altsaa ei begynde, før dens aldeles forfaldne Finantsvæsen først var bragt paa fode; og dertil udfordredes ikke kort Tid. Imidlertid vedbleve Juels Instruxer at være de giældende Love for Skolen.

Den 7de September 1755 blev den længe forberedte Hovedforbedring ved Underviisningen høitidelig indført. Disciplenes Antal var nu forøget til 20. Til disses Underviisning var der, foruden Rector,

antaget tvende Hørere, og desuden fastsat, at Sognepræsten skulde som Lector undervise øverste Classe i Religion og Hebraisk, og Spisemesteren hele Skolen i Skrivning og Reg- (214)

- d) Vel var der ved Skolen kun een Hører, da denne Instrux blev given; men Juel havde isinde at forøge baade Lærernes og Disciplenes Antal.

Ning. Til dette Lærerspersonale kom endnu faa Aar senere en fransk Sprogmaster, samt en Lærer i Botanik og Physik e). Foruden at besørge Underviisningen skulde Hørerne og Sprogmasteren ugentlig og skifteviis under Rectors Overtilsyn, have Inspection med Disciplene udenfor Underviisningstimerne, og isærdelshed møde med dem i Lovsang og Chorsang, samt have Tilsyn med dem i Forberedelsestimerne og i visse bestemte Legetimer.

For at have Tilsyn med Inventariet og Værelsernes Reenholdelse, samt besørge Skolens og Disciplenes Vask, og i Almindelighed have Tilsyn med sidstnævntes Reelighed og Ordentlighed, blev der ved den omtalte Forandring i Skolens Indretning ansat en Oldfrue, der under sig skulde have tvende Piger, som Stiftelsen lønnede f). Visse Tider om Dagen skulde denne Oldfrue være tilstede hos Disciplene i deres Legetimer; hos hende samledes Ungdommen Middag og Aften før Spisetiden, for at hun kunde have Leilighed at paasee, om de alle vare vaskede, kæmmede, og i alle Maader reenlig og (215)

- e) Til dette Fag Valgtes en Doctor medicinæ, som fik Bolig paa Herlufsholm og tillige blev Stiftelsens Læge; men ved hans Underviisning udrettedes der næsten slet Intet; og, da Grev Holstein døde Aaret efter hans Ansættelse, tog han sin Afsked, og denne Lærerplads gik da ind igien.
- f) Forhen var Vasken saavel som Disciplenes Reenlighed og Værelsernes Reenholdelse bleven besørget, under Forstanderens Tilsyn, af en Vaskerske, som Skolen lønnede, men som ofte mere maatte forrette Forstanderens end Skolen Arbeide.

Ordentlig paaklædte; ved Spisebordet var det fornemmelig hende, som skulde paase, at Øllet og Maden var vedbørligen behandlet og tillavet. Desuden skulde hun ogsaa ved Bordet have Tilsyn med Disciplenes Sæder og Manerer. Deres Lintøi havde Disciplene vel selv i Forvaring, men hun skulde paasee, at de dermed omgikkes ordentligen, gienste det rene for sig, og det skidne for sig, samt at de to gange ugentlig, Onsdag og Søndag, forsynede sig med reent Lintøi. For dettes Reparation skulde hun og ligesaavel sørge, som for Vasken. Hvis det i Almindelighed kan ansees som afgjort, at den offentlige Opdragelse er des bedre indrettet, jo mere den nærmer sig den Huuslige, saa maae vi ogsaa erkiende denne Idee med en Oldfrues Ansættelse for grundet paa rigtige pædagogiske Principper. Ligesom Rector her forestiller hele Familiens Fader, der styrer Alt, og interesserer sig for hver enkelt Fostersøn, ligesaa vel som for det hele; saaledes skulde Oldfruen erstatte Opdragelingerne Savnet af deres Mødre. Og Forfatteren troer ikke at feile, naar han anseer Oldfruens Post (efter den Holsteinske Indretning) som den vigtigste ved Stiftelsen næst Rectors; naar en saadan Oldfrue var hvad hun burde; naar hun besad den Ømhed, og viste det Moderhjerter mod de Unge, der skulde være istand til at erstatte den Savnet af deres naturlige Moder; naar hun dertil var sindig og overbærende, og saa forstandig og selvstændig, som nødvendigt er for at kunne lede den ofte ubesindige Ungdom; meget vilde hun da kunne bidrage til at fremme de Unge til en vis Blidhed i Characterer, som desværre altfor ofte tabes ved den offentlige Opdragelse; meget vilde hun da kunne bidrage til, at Lyst til Orden og (216) Reenlighed blev herskende Tone blandt Instituttets Ungdom. Men for at kunne gandske opfylde sit Kald maatte saadan en Pleiemoder nødvendig besidde den fornødne Autoritet, og i Tilfælde, hvor

det kunde behøves, ei savne den fornødne Understøttelse fra Rectors Side. Sieldent er det vel at finde hine forbrede Egenskaber samlede; men at dette dog er muligt; og jo sieldnere da en saadan Forening af fortrinlige Egenskaber er, des mere fortjener den, hos hvem de ere fundne, med Taknemmelighed og Agtelse et erindres. Men derom siden.

Endvidere blev der af Holstein ansat en Dugsvend, (=Taffeldækker), som foruden at dække og opvarte ved Bordet tillige skulde pudse Lærernes og Disciplenes Støvler og Skoe; vække Discipline om Morgenens til bestemt Tid; hielp dem med at pudse deres Klæder og accommodere deres Haar; og i det hele være Disciplenes og Lærernes Opvarter; han skulde desuden til visse Tider som Opsynsmand være tilstede ved Disciplenes Lege, samt ledsage dem, naar de samtlige fik Lov at spadser i Marken eller i Skoven. Ham paalaae der ogsaa at besørge Ringningen med Kirkeklokkerne, saavel de søgne Dage til Spiisningen, Lovsangen og Chorsangen, som om Helligdagene; hvorfor han ogsaa af mange blev betitlet: Klokke *) (217)

*) Dugsvenden skule være en ugift Person, som skulde boe paa Skolen (i nuværende Vægterens Kammer, Tab. III, Oo. 3, a); men da han efter nogle Aars Forløb fik Tilladelse at gifte sig, fik han Bopæl i et Huus, som dengang laae for Enden af Alleen, imod lille Nestved, og som efter sin Beboer fik Navn af Klokkehuset. For nogle og tyve Aar siden blev dette Huus nedrevet; og et andet, som i dettes Sted noget derfra blev opført, er det, som siden efter stedse har beholdt anførte Navn.

Det var Holsteins Grundsætning, som han ved mange Leiligheder yttrede: at Discipline aldrig maatte være sig selv overladte. Ifølge denne Grundsætning blev det specielle Tilsyn med de unge Mennesker saaledes fordeelt imellem Lærerne, Oldfruen og tildeels Dugsvenden, at de til enhver Tid af Dagen vare under Opsyn. Følgende Tabel viser den daglige Anvendelse af deres Tid.

Disciplenes daglige Beskæftigelse efter Reglementet af 1755.

Om Søndagen og andre Helligdage:

- Kl. 6 – 7. Naar Klokken ringer 6, vækkes Discipline af Dugsvenden, klæde sig paa, og indfinde sig i Spisestuen, hvor de holde Lovsang tilligemed den inspectionshavende Hører, og derefter spise Frokost
- Kl. 7 – 8. I samme Hørers Overværelse overlæse de i Lovsangen det, der skal examineres til Aftensang.
- Kl. 8 – 9. Dugsvenden hjælper dem at accommodere deres Haar. Naar der ringes anden Gang, gaar de alle parvis til Rector, den ene Hører forved, den anden bagved. Naar der ringes samme, fører Rector dem i Kirken, og begge Hørerne slutte.
- Kl. 9 – 10. Lovsang i Spidsestuen tilligemed den inspectionshavende Hører, hvorefter enhver forføier sig paa sit Kammer. Klokken 10 maa alle være til Sengs, og alle Lys slukkede, (219)

Historiske Efterretninger om den frie adelige Skole Herlufsholm 1822, Del 3
Underviisningen og Opdragelsen 1567 - 1719

Mand. Tirsd. Torsd. Og Fredag.	Onsdag	Løverdag
Kl. 6 – 7. Disciplene vækkes, holde Lovsang, og spise Frokost, ligesom om Søndagen		
KL. 7 – 8. De Læse over paa deres Lectier i Skolen, hvorved begge Hørerne ere tilstede, og gaae dem tilhaande.		
Kl 8 -9. Chorsang (i Kirken)	Maaned:	Lectio I ma af Præsten i øverste og hørerne hver i sin Classe
	1 ste Onsd.; see Anm. g).	
	2den Onsd.; to Orationer	
	3die Onsd.; Disputats	
	4de Onsd.; Examen og Repetition af hvad der er læst hele Maaneden	
Kl. 9-10 Lectio i ma af Rector og Hørerne	5te Onsd. Examen i Theologien	Chorsang
Kl 10 – 11. Lectio 2 da.	Lectio i ma af Præsten og Hørerne, hver i sin Classe	Dusciplene for dem selv at kæmmes. Toes o. s. v.
Kl 11 – 12 Lectio 3 tia	Lectio 2 da	Lectio 2 da
Kl 12 – 1. De samles først hos Oldfruen, og holde derpaa Middagsmaaltid tilligemed hende og samtlige Lærer.		
Kl 1 – 2. De lege paa Auditoriet, eller, hvis det er godt Veir, paa Skolegaarden, iden inspectionshavende Høres Overværelse.		
Kl. 2 – 3 Regning og Skrivning	Lectio 3 tia	Lectio 3 Tia
Kl. 3 – 4 Chorsang	Chorsang	Lectio 4 ta.
220		
Kl. 4 – 5. Lectio 4 ta	Lectio 4 tq	Gaae i Skoven, eller lege paa Auditoriet eller i Skolegaarden, i Dugsvendens Overværelse
Kl. 5 – 6 Lectio 5ta	Drikke Thee hos Oldfruen; lege siden paa Auditoriet eller paa Skolegaarden i Dugsvendens Overværelse, men samles, naar Klokken ringer syv, hos Oldfruen.	
Kl. 6 – 7 Enhver gaar paa sit Kammer, men samles henimod Spisetiden hos Oldfruen som efterseer deres Klæder, Lintøi o. s. v.		
Kl. 7- 8. Aftensmaaltid tilligemed samtlige Lærere og Oldfruen.		
Kl. 8 – 9. Lege i Auditoriet i Oldfruens Overværelse.		
Kl. 9 – 10 Lovsang i Spisestuen med den inspectionshavende Hører; derpaa enhver paa sit Kammer, og inden Klokken 10 alle til Sengs.		

Ifølge dette Reglement anvendte altsaa hver Discipel ugentlig til Underviisning i Skolen 34 Timer; til at læse over paa sine Lectier udenfor Skolen 7 Timer; til Andagtsøvelser, naar Lovsang Morgen og Aften beregnes hvergang til en halv Time *), omtrent 22 Timer, eller efter (221)

- g) Paa den første Onsdag i hver Maaned holdtes der Gudstieneste i Kirken med Prædiken fra Kl. 9 til 11; og i Skolen undervistes da af Præsten og Hørerne Kl. 8 – 9 og 11 – 12.

*) Ved Morgensange blev 1) siunger den Psalme: O store Gud vi love dig; 2) læst en langt Morgenbøn af Kingos Psalmebog, med Fader vor; 3) siunget et eller to Vers. Aftenlovsangen var, 1) en Psalme; 2) et Capitel i Bibelen; 3) Dagens Aftenbøn efter Kingos Psalmebog, og Fader vor; 4) en Psalme. Hvilke Psalmer der hver Aften synges, var ved Reglementet bestemt. Ved Chorsangen skulde synges de i Kirke-Psalmebogen foreskrevne Psalmer, og læses af en Discipel to Capitler i Bibelen, saaledes at den 7 Sept. Begyndtes, og den 31 Julii sluttedes Bibelen: dernæst en af Davids Psalmer, saaledes at Psalteren kunde giennemlæses to gange om Aaret; til Slutning en Bøn.

Middeltal daglig næsten 6 Timer til Underviisning i Skolen, een Time til Overlæsning paa deres Lectier, og over 3 Timer til Andagtsøvelser. Disciplene vare inddeelte i tre Classer; for øverste Classe læste Rector de 4 Dage om Ugen (Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag), og Sognepræsten de tvende øvrige Dage: denne Theologie og Hebraisk, Rector de øvrige Videnskaber. For de to andre Classer læste Hørerne; og Spisemesteren underviiste giennem alle Classer i Skrivning og Regning. Underviisingsgjenstandene vare for hele Skolen: Latin, Græst, Hebraisk (dog dette blot i de to øverste Classer), Theologie, Verdens-Historie, Geographie og Skrivning; desuden i øverste Classe: Begyndelsesgrundene af Geometrien /efter Euclidis Elementa) og Philosophien (Logica, Onthologia, Etica og Physica; alt6 efter den da giældende almindelige Skoleforordning af 1739. Hertil kom nogle Aar senere (1760) endnu det franske Sprog, som lærtes igiennem alle Classer, og for en kort Tid tillige lidet Botanik og Phusik. Tydsk lærtes vel ikke egentlig ved Skolen; dog havde Holostein ogsaa tænkt paa de Disciple, som allerede før deres Ankomst havde gjort nogen Fremgang i dette Sprog, eller som havde Lyst til at lægge sig derefter; til Øvelse for disse lod han paa Skolens Regning holde de tydske Aviser, samt, for at anspore Disciplene til paa egen Haand at læse Fransk, ligeledes franske Aviser. Da det i den almindelige Underviisningen i de (222) forskiellige Videnskaber skulde fordeles, saa paalaae det Rector, eengang aarlig (eller, hvis fornødent giordes, tvende gange, at indsende til Skoleherrens Approbation et Forslag om, hvorledes Underviisningen for det næstfølgende Aar eller Halvaar kunde indrettes af ham og Hørerne; og et lignende Forslag i Henseende til Underviisningen i Theologie og det hebraiske Sprog skulde Sognepræsten indsende.

Til Opmuntring baade for Disciple og Lærere fastsattes Ferierne. Hovedferien varede fra 1ste August til 6te September inclusive, i hvilken Tid Alting ved Skolen ophørte. Disciple saavelsom Lærere erholdt da ved Stiftelsens hoverigiørende Bønder fra Befordring til hvilket Sted i Sielland de ønskede. Man ikke blot de i Sielland hiemmehørende Disciple kunde da besøge Forældre og Venner; ogsaa for dem, som havde Forældre i de øvrige Provindser, var Ferietiden lang nok til Reisen; og udentvivl var det fornemmelig med Hensyn hertil Hovedferien havde erholdt en Udstrækning, som vel eller i andre Henseender maatte ansees for betænkelig. Den 7de September, første Dag efter Ferien, blev anseet som Festdag; ved et Høitidsmaaltid bød da Skolen dine Unge Fostersønner et Velkommen: og den 8de begyndte igien den sædvanlige Underviisning. De mindre Ferier vare: fra 25 December til 6 Januar, fra Skiærtorsdag til Onsdag efter Paaske, fra første Pintsedag til Onsdagen derefter (alt

inclusive), Sanct Hans Dag og Mortensdag. I disse Ferier holdtes dog Lovsang og Chorsang, som ellers. Hertil kan endnu regnes Kongens Fødselsdag, paa hvilken der af Disciplene holdtes i Kirken tre Orationer: en latinsk, en dansk, og (223) en fransk, hvortil i den senere Tid kom oftest endnu kom en tydsck. Til at høre disse Taler indbødes Stiftelsens og Egnens Honoratiores, der efter Høitideligheden bevertedes ved Skolens Bord med Middagsmaaltid. Til den hele Høitidelighed blev af Rector indbudet ved et latinsk Program h).

Lærerne og Skolens Betiente fik af Holstein særskilte Instruxer; og saalænge han levede, bleve disse i alle Dele med temmelig Nøiagtighed fulgte. Tid efter anden ere vel for en stor Deel af de specielle Forskrifter i disse ved forandrede Indretninger blevne ubrugelige; men altid vil dog det Holsteinske Reglement fortjene at kiendes, ikke blot formedelst det Lys, som derved udbredes over et af de mærkeligste Tidsrum i Skolens Historie, men endnu mere, fordi det til alle Tider vil kunne tjene som Mønster paa bestemte, med hinanden sammenpassende og efterlignelsesværdige Forskrifter. Og om (224)

- h) Disse Programmer vedbleve at trykkes, og Talerne at holdes, indtil 1793 inclus; men i de sidste Aaringer med saare liden Høitidelighed, hvorfor de ogsaa, efter Geheimeraad Brandts Ordre, ganske ophørte. Ved Programmerne havde Professor Berenth til Hensigt at levere Materialier til Herlufsholms Historie; men, naar et Par ubetydelige Diplomer undtages, som af Skolens Archiv ere aftrykte i det for 1774, og et almindeligt Udkast til Skolens Historie, som findes i samme, indeholde disse Programmer blot et Aftryk af nogle af de Documenter angaaende Skovkloster, som ere indføre i Langebeks Scriptores. I den Tid Forf. Har kiendt Skolen (siden 1784) bleve de trykte Programmer aldeles ikke uddeelte; ja ei engang Skolens Lærere saa eller kiendte dem.

endog mange af dets speciellere Bestemmelser nu ikke længer kunne følges, saa ere dog de i samme givne almindelige Foreskrifter byggede paa faa sunde pædagogiske Grundsætninger, og til alle Tider saa anvendelige, at de vel endnu i Meget kunde fortjene at tages til Følge.

Instruction for Lærerne ved Herlufsholms Skole (dat. D. 25 Aug. 1755).

Capitel I.

Om Lærernes Pligt i Almindelighed.

Art. I. Det udfordres først og fremfor alle Ting af den, som skal undervise andre, at han maa have den sande Hensigt og det rette Øiemerke ved Underviisningen for Øine, som er at gjøre dem, der ere ham betroede (saavidt det staaer i Hans Magt) dydige og beqvemme tiol deres tilkommende Forretninger i Verden, hvorved Guds Ære og det almindelige Bedste befordres.

Art. 2. For des bedre at naae dette sit Øiemerke maa han for det første selv have Lyst til sit Arbeide, hvilken isærdeleshed opvækkes af en fornuftig Kierlighed til de unge, og

Begierlighed efter at befordre deres sande Velfærd, saavel som ved Betragtning af de Fordele, baade timelige og evige, en grundig Underviisning har Forsikringer om.

Art. 3. For det andet maa han og søge at befordre samme Lyst hos Discentes, hvilket fornemmelig opnaaes paa tvende Maader; 1) ved at gjøre dem Arbeidet at lære (saavidt muligt) let og behageligt; (225) 2) ved at sætte sig i Credit hos dem, og vinde deres Kierlighed.

Art. 4. Det første kommer fornemmelig an paa Foredraget og Maaden at informere paa, som bør være a) tydelig, at Disciplene ei plages med at lære noget udenad, som jo tilforn grundig er bleven forklaret og oplyst; b) ordentlig, at der, saavidt muligt, er en Samenhæng og Overeenstemmelse i de foresatte Videnskaber, samt det lettere og forstaaeligere alletider først fremsættes, hvilken Orden ei alene hjælper meget til at styrke Hukommelsen, men har og for Resten sin store Nytte, da de Unge derved efterhaanden vænnes til Ordentlige i alle andre Ting; c) saa kort som muligt; men at ramme den rette Made derudi, overlades Lærernes egen Skiønsomhed, da den bør indrettes efter Discentium Capacité, dette alene iagttaget, at ikke for stor Korthed foraarsager Utydelighed, ei heller for stor Tydelighed Vidtløftighed og Kiedsommelighed.

Art. 5. Det andet, nemlig at vinde Disciplenes Yndest, vil ikke falde vanskeligt for den, som besidder ovenmeldte Qvaliteter. I Almindelighed er det i den Henseende fornødent a) at overbevise dem om, at man gjør Alting til deres eget Bedste; b) saavidt muligt, besynderlig under Informationen, at tiltale dem med en venlig Mine og et mildt Ansigt, og ikke enten ved en Stoisk Ubevægelighed, eller Catonisk Surseenhed, betage dem Mod og Lyst til at lære og spørge sig for. Dette maa dog skee med Forstand, og Mildheden saaledes (226) tolereres med Alvorlighed, at Læreren ei taber den fornødne Myndighed og Respect; c) at modtage deres dubia eller Forespørgseler med Sagtmodighed, og ikke overfalde nogen med Bebreidelser eller Skiøldsord, fordi han er senere af Begreb; d) at bære over med taalelige Forseelser for at forekomme større, og efter Mulighed tage Deel i de Tildragelser, som glæde eller bedrøve dem.

Capitel 2. Om Straffen.

Art. 6. Hensigten af al Straf maa være den Straffedes Forbedring, og skee for i Fremtiden af forebygge samme Feil hos andre: Dette er en Grundregel, hvorefter Disciplinen i Almindelighed i alle forekommende Tilfælde bør indrettes.

Art. 7. Det er ikke at vente, at alle Discentes, fornemmelig de yngre, formedelst deres flygtige Væsen, ganske kunne undvære Straf; der gives og undertiden saadanne, fornemmelig blandt de ældre, i hvis Forseelse fremskinner Ondskab og en uundskyldelig Modvillighed; samme Forskiel maa ihenseende til Straffens Indrettelse nøie iagttages.

Art. 8. a) Den første Grad, og som bedt kommer overeens med fornuftige Creature, er: paa en alvorlig og overbevisende Maade af Guds Ord og Fornuften at overtøge peccans om sin Forseelse, tydelig vise Følgerne deraf, hvor daarligt han handler, og at det er hans egen

Velfærd han løber Storm til. Vil det intet hielpe, efterat der en (227) og anden gang er igientaget, maa man bruge andre Midler.

Art. 9. I hvilken Fald merkes b), at Straffen skal skee med Riis eller en tynd Stok, hvormed Discipul i Henseende til deres Lemmers Brug ikke kan beskadiges; følgelig forbydes Slag i Ansigtet, Ørefiggen, Trække i Haaret, Støden ec., som det tillige forraader et iilsindet Gemyt, og er en Lærer uanstændigt, der i alle Ting bør foregaae Discipul med Sagtmodigheds Eksempel.

Art. 10. c) Det er bedre, at Straffen bruges sielden og er derhos noget ømsindtlig, end at den formedelst Vanen, ved en idelig eller daglig Igientagelse, skulde omsider blive taalelig, eller ganske foragtet og uden Virkning.

Art. 11. d) Den bør ei skee med Forbittrelse, et vredt Ansigt, Banden, Skielden ec. (hvorved man paa en Slags Maade giver en syndig Hevnngierrighed tilkiende, og søger at føle sin Vrede), men meget mere med Medlidenhed, at man end vilde, efter Pligt og Samvittighed, af Kierlighed til den der har forseet sig, og for i fremtiden at forebygge samme eller deslige Uorden, at være nødt dertil.

Art. 12 e) Til den Ende er det i visse Tilfælde ei utienligt, at Straffen bliver opsat indtil Lectionstimen er forbi, da Læreren baade imidlertid selv kan recolligere sig, og tillige vinde saameget derved, at den, der haver forseet sig, af Frygt for at fordobble Straffen, ei lettelig paa nye begaaer noget usømmeligt. (228)

Art. 13. Begaaes noget af Discipul, som er strafværdigt, enten i Kirken, Skolen eller udenfor, skal samme strax, under vedbørlig Straf, meldes til Vedkommende af dem, som have været nærværende, at det onde ei, ved at forties af en taabelig Medlidenhed, skal blive til en Vane, som siden med Møie aflægges.

Art. 14. Befindes nogen, enten han har med Informationen at gjøre eller ikke, at colludere med Disciplene, forføre dem til noget ondt, føre liderlige Discusser, eller tale foragteligt om Lærerne o. dsl. I deres Overværelse, da skal samme efter Forseelsens Beskaffenhed exemplariter straffes for den, der hindre Informationens Nytte og Hensigt.

Art. 15. Skulde imod Forhaabning Efterladenhed eller Ondskab saaledes tage Overhaand hos nogen af Disciplene, at der ved Straffens Igientagelse og Skærpelse ei kunde raades Bod derpaa, maa det uden Ophold meldes til Skoleherren, som ifald ingen Forbedring inden en vis foresat Tid følger, erklærer samme uværdig til længere at nyde Skolens beneficia og Information med de andre.

Capitel 3. Om Rectors Pligt i Særdeleshed.

Art. 16. Rectors Function bestaaer fornemmelig I at dirigere Disciplenes Information i de anordnede og foreskrevne Videnskaber, og derved selv at forrette sine partes, som og at have Tilsyn med disciplene baade i Kirken og udenfor. I den Henseende staae (229) begge hørere under ham, og har at reglere, hvad i enhver Classe skal læres, samt have Indseende med, at de troligen og flittigen forrette hvad paalægges.

Art. 17. Om Søn- og Hellig-Dagene, naar det ringer sammen, fører han den hele Skole til Kirken, gaaer selv foran, og hørerne slutte. I samme Orden gaae de ud af Kirken, hvor han har Øie med, at Disciplene holde sig stille og andægtig.

Art. 18. Som istendenfor Aftensang holdes Catechisation, hvilken forrettes alternatim af Rector, Sognepræsten og de tvende Hørere, saa forsømmer han ikke sine partes naar Turen falder ham til. Cateschisationen skeer efter Lutheri liden Catechismo, som inddeeles saaledes, at den kan gaaes igiennem i et Aar, nemlig fra September Maaned, indtil Ferierne i følgende Aars Augusti Maaned indfalde. Trende forrettes af Præsten og de tvende Hørere, men den fjerde af Rector, som forklarer de trende Symbola oecumenica og den Augsburgiske Confession, og det saaledes, at han absolverer det hvert Aar.

Art. 19. I Henseende til Informationen indfinder han sig fire Dage om Ugen baade For- og Eftermiddag til den bestemte Tid i Lectierne, og docerer i sin Classe, hvad ham in specie paaligger.

Art. 20. Han indgiver hvert Aar, eller, om fornøden giøres, hvert Halvaar et Projekt, hvorledes han formener, at Videnskaberne, som han og Hørerne i Skolen docere, kunne indrettes og forandres, til Skoleherrens Approbation. (230)

Art. 21. Den anden Onsdag i Maaneden præparerer han og Hørerne om Morgen fra 8 til 9 slet Disciplene til de tvende Orationer de saa skal holde fra 9 til 10, den ene paa Latin, den anden paa Dansk, og vænner dem til at perorere med anstændig Frihed.

Art. 22. Det samme skeer og, naar Disciplene den tredje Onsdag i hver Maaned skal ved samme Tider holde en Disputats.

Art 23. Den fjerde Onsdag i hver Maaned holder han Examen, og repeterer med Disciplene hvad de i den forbigangne Maaned have lært; ligesaa og Hørerne hver i sin Classe, eller Rector, om han det finder fornødent.

Art. 24. Til Spisetiden Middag og Saften indfinder Rector sig i Spisestuen og spiser med Disciplene i) Han og en Hører sidde ved det ene, og Madamen (=Oldfruen) med den anden Hører ved det andet Bord; med de skifte daglig Bord.(231)

- i) Da Rector Prof. Bernth I Aaret 1760 indlod sig i Ægteskab, erholdt han saavel sor sin Frue som for sig selv fri Kost ved Skolens Bord baade Middag og Aften, men blev ved samme Leilighed fritagen for den Forpligtelse, ved hvert Maaltid at indfinde sig ved Boret, og for Fremtiden blot forbunden til at spise med Disciplene i det mindste sex Maaltider om Ugen,

deels Middag, deels Aften, paa ubestemte Dage. Dog nøde de begge denne frie Kost blot naar de personlig indfandt sig ved Skolens Bord; og Spisemesteren erholdt derfor og kun Betaling for saa mange Maaltider, som de havde været tilstede ved, hvorover Rector skulde holde Bog.

For og efter Maaltid læser en af Disciplene med lydelig Røst Bønnerne af Luthers liden Catechismo, som høre til Maaltidet. Men Lærerne føre over Borde opbyggelige og nyttige Discusser, og Rector især, samt Madamen give Disciplene Anledning til selv at tale noget.

Art. 25. Skulde nogen af Hørerne befindes enten ikke at efterleve sin Pligt, eller i andre Maader at føre et Forargeligt Levnet, da advarer Rector hannem først i Kierlighed, og søger at forekomme Uordenen i sin Fødsel; vil dette intet hiælpe, igientager han sin Formaning i den anden Hørers Nærværelse; og ifald dette ogsaa gaar frugtesløst af, skal det uden Ophold for Skoleherren anmeldes.

Art. 26.

Rector seer derhen, at Hørerne efterleve hvad dem i deres Instrux er foreskrevet. I øvrigt omgaaes han dem kiærligt, og søger at opvække en Fortroligheed til sin Person derved, at han i alle billige Ting beforder deres Nytte, handthæver deres Respect hos Disciplene, tiltager sig ingen utilbørlig Myndighed, og overalt ei taler eller gjør noget, hvorved deres Kierlighed og Høiagtelse for ham kan formindskes.

Att. 27. Han er undertiden tilstede ved Hørernes Information; og finder han noget derved at erindre, lader han sig ikke strax merke dermed, men opsætter de ti Eenrum og Fortrolighed at tale derom.

Art. 28. Iligemaade bespørger han sig flittig med Hørerne, hvorledes enhver især af deres Anbetroede sig forholder baade i Opførsel og Lærdom, samt overlægger. Om noget til almindelig Nytte kunde (232) forandres. Dette skeer i Besynderlighed, naar Projectet til hvad der skal doceres, efter Art 20, af Rector indgives.

Capitel 4.

Om Hørernes Pligt i Særdeleshed.

Art 29. Hørerne ved Herlufsholms Skole, nu værende og tilkommende, hav, foruden deres ordentlige Information i Classerne, bestandig og idelig Inspection med Disciplene, i hvilken Forretning de ugentlig, fra Søndag til Søndag, alternere med hinanden, saaledes at altid en af dem staaer for Ugen.

Art. 30. Den Hører, som har Ugen, er altid tilstede, naar Disciplene holde Lovsangen i den dertil anordnede Stue, og seer derhen, at samme ordentlig og andægtig bliver forrettet.

Naar Disciplene efter Lovsangen i samme Stue spise Frokost, skeer det i samme Hørers Overværelse.

Aftenbønnen holdes altid imellem 9 og 10 slet, hvorved Gaardsens Folk og kan være tilstede k). Naar Aftenbønnen er til Ende, forføie alle Disciplene sig til deres Kamre, og have da begge Hørerne, hver i sin Etage, Indseende med, au de ere i Seng præcis Klokken 10. (233)

- k) Når Grev Holstein opholdt sig paa Herlufsholm, indfandt han sig stedse selv ved Skolens Aftenbøn. Ligesaa sal. Ghrd Brandt og Hans Excell. Skolens nuværende Directør.

Art. 31. Ligeledes naar Bønnen holdes i Kirken, som skeer tvende Gange om Dagen, nemlig om Morgen imellem 8 og 9 slet, og om Eftermiddagen imellem 3 og 4 slet, følger den samme Hører alle Disciplene til Kirken i Choret, og holder der Bøn med dem. Om Eftermiddagen holdes Bøn som sædvanligt.

Art. 32. Naar Disciplene om Søn- og Hellig-Dagene skal gaae i Kirken, og til den Ende har forsamlet sig i Lovsangen naar det ringer andengang, følge begge Hørerne, den ene foran den anden bagefter, hen med dem til Rector, og Rector igien fører dem til Kirken i Choret naar det ringer sammen, og begge Hørerne slutte. I samme Orden gaae de baade For- og Eftermiddag til og fra Kirke. Paa samme Maade forholdes det til Onsdags Prædiken, til de maanedlige Bededage og Fasteprædikener.

Art. 33. Om Eftermiddagen Klokken 2, naar der ringer første gang til Aftensang eller Catechisation, indfinde alle Disciple sig igien hos den Hører, som har Ugen, hvilken repeterer Høimesseprædiken med dem, og tillige vænner dem til skriftlig at forfatte Exordium Propositionen og Inddelingen, samt de fornemste usus af Prædiken; hvilke Opsatser giemmes og indbindes naar Aaret er omme l).

Art. 34. Og som istedenfor Aftensangsprædiken holdes Catechisation, som forrettes alternatim af Rector, Sognepræsten og Hørerne paa Kirkens Guld af de (234)

l) Af saadanne Prædikensudtog haves nogle i Skolens Bibliothek.

Tilforn anførte libris symbolicis, saa afvarter og hver Hører i denne Post sine partes naar Turen ham tilkalder. Tienesten begyndes og endes med den Dags Aftensangspsalmer. De libri symbolici inddeles saaledes at de kan examineres igiennem fra September til August i det følgende Aar, naar Vacancerne begynde.

Art. 35. Angaaende den ordentlige Information i Skolen, da er det Hørernes Pligt, hver Morgen fra Klokken 7 til 8, at præparere Disciplene til de Lectier, som den Dag skal holdes, gaae dem tilhaande derudi, og give dem Anledning til at spørge om det som de behøve Oplysning om.

Art. 36. Derpaa naar Lectierne begynde, som om Mandage, Tirsdagen, Torsdagen og Fredagen i alle trende Classer holdes til een og den samme Tiid, doceres følgende Timer, nemlig om Formiddagen efter Bedetimen fra 9 til 10, fra 10 til 11 og fra 11 til 12 slet. Om Eftermiddagen fra 2 til 3, som er Skrive- og Regnetimen, og efter Bønnen fra 4 til 5 og fra 5 til 6 slet; men Onsdag om Morgen fra 8 til 9 og fra 11 til 12, og om Eftermiddagen fra 2 til 3, og efter Bønnen i Kirken fra 4 til 5 slet forsamle Hørerne samtlige Disciple i rette Tide i Lectierne, ere selv begge tilstede hos dem, og forrette trolige hvis dem med Ungdommens Underviisning hver i sin Deel paaligger. Ligesaadan forholdes det om Løverdagen; men som samme Eftermiddag ingen Chorsang holdes, ere lectiones fra 2 til 4. (235)

Art. 37. Den anden Uge i hver Maaned imellem 8 og 9 præparere docentes Disciplene til de tvende Orationer, som de holde fra 9 til 10, den ene paa Latin og den anden paa Dansk.

Art. 38. Den tredje Uge i Maaneden præoarere de dem ligeledes til den Disputats, som skal holdes af dem, alt til forbenævnte Tid.

Art. 39. Den fjerde Uge i hver Maaned repeterer samtlige Docentes med Disciplene hvad de i den hele forrige Maaned a alle trende Classer have pertracteret; og examinere dem derudi; den øvrige Tid anvendes som sædvanligt.

Art. 40. Og om den femte Uge i een eller anden Maaned skulde indfalde, saa repeteres og examineres ligeledes i foranmeldte Tid, hvis af Sognepræsten og Hørerne in Theologicis tilforn har været foretagen.

Art. 41. Til Spisetiden Middag og Aften indfinde begge Hørerne sig i Spisestuen og spise med Disciplene; Rector og en Hører ved det ene, og Madamen og en Hører ved det andet Bord; men de skifte daglig Bord. Lærerne føre under Spiisningen opbyggelige og nyttige Discusser.

Art. 42. For resten rette Hørerne sig i alt efter Rectors Sigende, forespørge sig hos ham i alle tvivlrådige Tilfælde, og uden hans Vidende foretage de ingen Forandring i Lectionerne; men hvad Manuductionen in Theologicis og det hebraiske Sprog er anlangende henvises de til Sognepræsten.

Ligesom de øvrige Lærere fik og Sognepræsten som Lector sin særdeles Instrux: men, da de fleste Punkter i (236) denne allerede i det foregaaende ere berørte, saa anmerkes blot her, at det, foruden en undervise i øverste Classe Onsdag og Løverdag (baade Formiddag og Eftermiddag) de i Lectionsplanen fastsatte Timer, samt skifteviis med de øvrige Lærere at deltage i Catechisationen (efter Reglementets Art. 18), ogsaa paalaae Præsten at indrette Gudstienesten i Kirken med Hensyn til Skolens Tarv: saaledes skuldehan om Søndagen og Helligdagene mage det saa, at Tienesten (som begyndte Kl. 9) kunde endes henimod Kl. 12, og til den Ende skulde han hver anden Søndag, naar han catechiserede for Bondeungdommen, ikkun holde halv Messe; ved Onsdag-Gudstienesten (som holdtes eengang maanedlig, og desuden i Fasten) skulde han indrette sin Prædiken saaledes at hele Kireketienesten kunde være forbi til Kl. 1. Hertil maa endnu føies følgende Artikel: "Naar Sognepræsten om Søn- og Hellige-Dage, Onsdagen og Løverdagen, bliver inviteret at spise med Disciplene, indrette han sin Leilighed saaledes, at han, i det mindste nu og da, kan blive hos dem; og naar det skeer, fører han, tilligemed de øvrige Docentes og Madamen, opbyggelige og nyttige Discusser, samt opmuntrer Disciplene og giver dem Anledning til, at de ogsaa tale noget" m).

Ogsaa Oldfruens Instrux har Forfatteren troet at fortjene fuldstændig at anføres. Den lyder saaledes:

Art. 1. Madamen ved Herlufsholms Skole haver visse Timer om Dagen Tilsyn med Disciplenes Conduite (237)

m) Sognepræsten Instrux findes fuldstændig i Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in d. Königl. Dan. Reichen u. Ländern, 3 B., S. 287, hvor tillige endeel flere Efterretninger findes om de Holsteinske Indretninger paa Herlufsholm.

Og Manerer, fører Direction over deres Skoleoekonomiens Lintøi, og sørger for Disciplenes saavel som for alle Værelsens Reenlighed i Almindelighed.

Art. 2nMen i Særdeleshed tager hun alt det Lintøi, som bruges til Disciplenes og Betienternes Borde, Senge og Værelser, og hvilket hende ved sin Tienestes Tiltrædelse med rigtig Fortegnelse under Skoleherrens Haand skal vorde overleveret, i sin Forvaring og Gjemme, staaer derfor til Ansvar, og holder det vedlige med Reparation, indtil nyt behøves, da hun saadant betimeligen for Forvalteren anmelder, som derom til Skoleherren gjør Forestilling.

Art. 3. Ligeledes lader hun sig af de herefter i Skolen indkommende Disciple give en Fortegnelse over hvis Lintøi enhver tilhører, vedligeholder og samme med fornøden Reparation, og tilseer, at enhver Disciple har sit Lintøi i god Gjemme, det rene og skidne hver for sig; og hvis een eller anden

skulde have Mangel paa Linned til Fornødenhed, haver hun derom at erindre deres Forældre eller andre Vedkommende.

Art. 4. Om Søndagen levere hun reent Dækketøi til Dugsvenden, og lader sig det skidne give tilbage af ham.

Art. 5 Iligemaade tilseer hun, at Disciplene med reent Lintøi hver Søndag og Onsdag Morgen vorder forsynede.

Art. 6. naar Disciplene komme til hende imod Middagsmaaltidet, taler hun med dem om hvad hun kunde finde fornødent et erindre; efterseer, om de ere ordentlige paaklædte, kæmmede, toede og reenlige i alle Ting; og skulde der findes Mangel i eet eller andet, undersøger hun, hvis Skyld det er, enten (238) Pigernes, Dugsvendens eller Disciplenes selv, da hun paa staaende Fod sætter den skyldige derfor tilrette, og, om det gode ei vil hielpe, melder det for Rector.

Art. 7. Hus spiser Middag og Aften med Disciplene, føres til Bords af en af dem, oh sidder med en Hører en Dag ved, et, en anden ved et andet Bord. Over Maaltidet haver hun Indseende med Disciplenes Sæder og Manerer, søget at regulere dem paa anstændigste Maade, discurerer med dem, og giver Disciplene Anledning til ogsaa at tale noget. Hun paaagter tillige, at Maden og Øller er sundt, reenligt, vel tillavet og aldeles forsvareligt.

Finder hun at paa noget skielligen er at udsætte, advarer hun Spisemesteren underhaanden og i Godhed derom; ændres det efter et Par gange giorte Erindring ikke, andrager hun det for Skoleherren.

Art. 8. Den Time Disciplene efter Middags og Aftens Maaltid lege i Auditoriet tilstede ved dem og seer til, at intet, uordentlig bliver foretaget, men at enhver diverterer sig, gaar, løber og springer omkring, efter som hans Alder og Helbred det vil tillade. Men lege de i bemeldte Timer i godt Veir paa Skolegaarden, er den Hører, som staaer for Ugen, tilstede hos dem.

Art. 9. Naar Disciplene imod Aftensmaaltid indfinde sig hos hende, forholdes et som om Middagen.

Art. 10. Madamen overlades tvende Værelser til Beboelse og Brug.

Art. 11. Og til Varme i samme Væresler, samt fornemmelig til Tvetten, tilstaaes hende otte Favne (239) Brændeved og tyve Læs Tørv; hun kan og føre sig Aften af Rectors og Hørernes Kakkelovne til Nytte dertil.

Vasken skeer hver femte Uge, og til hver Vask faaer hun, foruden Pigerne, to Koner til Hielp i tvende Dage, og to Huusmænd een Dag at rulle, og een Dag at hugge Brænde.

Art. 12. Hun antager, lønner og holder paa Skolens Bekostning tvende Piger, som skal nyde fri Kost og ti Rigsdaler aarlig Løn.

Art. 13. Samme Piger dependere vel i alle Maader af hende, men hun lader ved dem forrette det fornødne Arbeide ved Skolen, kæmme og toe Disciplene tvende gange om Ugen, og tiere om behøves,

rede Rectors og Hørernes samt alle Disciplenes Senge, og holde deres Værelser, hvor de læse og ligge, rene.

Rectorerne og Disciplene 1730 – 55.

Som der ved Skolens Gienfødelse i Aaret 1730 medrette begyndes et nyt Afsnit i Skolens Historie i Almindelighed, saaledes ogsaa i Rectoratets Historie. Hidtil havde dette været anseet som noget egentlig Levebrød, hvorved en Mand kunde ernære en Familie, men snarere som en Forfremmelsespost for talentfulde unge Mænd, som ved at udmærke sig i denne Post kunde gjøre sig sikkert Haab om god Befordring enten til geistlige eller Akademiske Embeder; og naar de sex sidst anførte Rectorer undtages (af hvilke Mag. Sanbro beholdt Rectoratet i 22, og hver af de andre i 8 á 12 Aar), (240) vare alle de foregaaende sex og tyve, paa faa Undtagelser nær, blevne befordrede til gode Embeder efter to – tre eller fire Aars Skoletieneste. Vel er det en Sandhed, at idelig Omskriftning af Lærere, og især alt for hyppig Omvexling af Skolens første Lærer og Bestyrer – Rectoren – ikke i Almindelighed er til Fordeel for Underviisningen; men paa den anden Side er Haabet om hæderfuld Befordring en mægtig Drivesteder for den unge Mand, som i sine fyrigste Aar faaer Leilighed at udmærke sig: en Drivefieder, som anspore ham til at arbeide med Lyst, og ved Driftighed og Duelighed i sit Kald at fortjene den Løn, han kan gjøre sikker Regning paa. Ogsaa lærer Erfaring, at Skolens mest blomstrende Periode netop var den Tid, da Rectorerne faa hastig afvexlede med hinanden; aldrig siden har Skolen forholdsviis frembragt saa mange ved Lærdom og Duelighed udmærkede Mænd. Hidtil havde ingen af Rectorerne (den sidst nævnte Mag. Steensen undtagen) været gift eller selv havt Huusholdning; huuslige Sydsler eller Bekymringer skulde altsaa ikke være til Hinder for deres Embedspligters Opfyldelse; de spiste med Disciplene, vare stedse syselsatte med dem; de spiste med Disciplene, vare stedse syselsatte med dem; og saaledes vare Rectorerne og Disciplene ved den idelige Omgangs Baand nøiere forenede med hinanden; men kunde dette vel andet end være til Skolens Fordeel? Fra Begyndelsen af den Periode derimod, som her omhandles, har alt dette været anderledes: fra denne Tid af have alle Rectorer været gifte, og havt deres egen Huusholdning.

Efterat Skolens fuldkomne Uvirksomhed havde varet lidet over et Aar, og det var bleven besluttet at antage for det første fire nye Disciple, blev Studiosus Rasmus (241) Werriing (som siden efter blev Magister) i Julii 1730 beskikket til Lærer for disse, dog ikke strax med Titel af Rector; og skulde tillige som Degn forestaae Sangen og Opvartningen i Kirke. Werring var dengang allerede en Mand i sit sex og tredivte Aar, og gift før sin Ansættelse ved Skolen n). Omtrent et Aars Tid var han ene Lærer; men da Disciplenes Antal i det følgende Aar forøgedes, blev forøgedes, blev foruden ham endnu en Hører ansat, og Werring fik Titel af Rector. Men i Valget af begge disse Lærere havde man været uheldig. Vel ikke fra Kundskabernes, med des mere fra Moralitetens Side fortiente Weeing Navn af en maadelig Rector; i sin Embedsførelse viste han i ingen Henseende tilbørlig Nidkiærhed. Tilsynet med Disciplene udenfor Skoletimerne bekymrede han sig intet om, og med Underviisningen var han i høi Grad forsømmelig; og da Høreren ihenseende til sine Pligters Opfyldelse fulgte Rectors Eksempel o), hvor kunde dette da andet end have sørgelig Følger for den Ungdom, der betroedes til saadanne Læreres Forsorg. (242)

- n) Da der ved Skolen blev to Lærere, beholdt Werring Kostpenge, paa Grund af at han selv havde Huusholdning, og blev fritagen for at spise ved Skolens Bord – en Fritagelse som hidtil ingen anden Rector end Mag. Steensen havde havt .; dog var han forbunden at være tilstede under Spiisningen.
- o) I en Klage af 1736, som Werring indgiver til Skoleherrerne over sin Collega Medelfart, fordi denne havde viist sig opsætsig imod ham, anfører han blandt flere Besværinger, at Medelfart nu i to Aar aldrig havde været i Lovsangen om Morgenens, uagtet han var forbunden til at møde der daglig.

Af de fem og tredive Disciple, som under Werrings Rectorat, d.e. i et Tidsrum af 17 Aar, Tid efter anden indkom i Skolen, bleve ikke uden trende af ham fra Skolen dimitterede til Universitetet p); alle de øvrige faae Forældrene sig nødte til at tage af Skolen (nogle endog efter 5 – 6 Aars Skolegang) for enten at hensætte dem i andre Skoler eller lade dem give Slip paa Studeringer. Da hans Forsømmelighed stedse tiltog, og han desuden førte et i flere Henseender forargeligt Levnet, saae Skoleherren sig omsider nødt til, efter næsten sytten Aars Tieneste ved Skolen, at meddele ham sin Afsked. Men en aarlig Pension af 100 Rdlr, som Eftermanden i Embedet maatte betale ham q), drog Werring til Kiøbenhavn i Mai 1747, og døde der efter et Par Aars Forløb r). (243)

- p) At dette netop var de to første Disciple, som i Werrings Tid indkom i Skolen, og at den ene af dem (Martin Matthiasøn Thye) med udmærket Hæder beholdt den Akademiske Examen, synes at vise, at Werring ikke i Begyndelsen at sit Skolemebede har været saa forsømmelig som han siden blev. I Nyerups Forfatterlexicon anføres Jacob Klingberg som dimitteret fra Herlufsholms Skole 1738; men han blev af sin Fader (Raadmand Hans Kl. i Nestved) efter 5½ Aars Ophold paa Herlh. Taget ud af Skolen i Jan. 1737, og er formodentlig Aaret derpaa bleven privat dimitteret.
- q) Holstein tilstod aldrig Pensioner af Skolens Kasse.
- r) I Rectors Embedsprotokol findes af Werring ved hans Afsked fra Skolen følgende Linier med hans Navn under: *Fata iubent mutare locum; melieribus utrum Fatis? Concedens fato sua fata docebit.* Men derunder har hans Eftermand skrevet: *Sui cuique mores figunt fortunam. de befaler at skifte sted; eller skæbner? Ved at give efter for sin skæbne vil hans skæbne lære ham. - : Hver persons adfærd bestemmer deres formue.*

Hans Eftermand var Mag. Marcus Buck, som forhen i syv Aar havde været Hører ved Helsingørs Skole. Først i Mai 1747 begyndte han Underviisningen, at jeg skal bruge hans egne Ord s), ”for de af Mag. Werring efterladte fem vanvittige og vankundige Disciple;” thi saa stor var var mod Slutningen af dennes Rectorat den offentlige Mistillid til Skolen, at ei engang det ringe Antal af 10 Disciple kunde være fuldt. I sex Aar var Buck eneste lærer ved Skolen; men til Lettelse i sit Embede beholdt han i Februar 1753 sin egen Broder til Medlærer. Mag. Buck var en paapassende Mand i sit Embede, og Disciplene gjorde under hans Veiledning god Fremgang; kun maatte man ønsket, at han havde vidst ved en mildere Behandling at vinde Ungdommens Kiærlighed. Buck døde i Slutningen af Aaret 1753, i sit to og fyrretyvende Aar, efterladende sig baade som Menneske og som Lærer et hæderligt Minde; og Broderen H. J. Buck, som den afdøde Rector fort før sin Død selv havde indsat som Medlærer, maatte nu ene forestaa Skolen næsten to Aar, indtil den nye Rectors Ansættelse i Sept 1754.

Bucks Eftermand var Professor Johan Ludvig Bernth. Men da denne Mands lange Embedstid ikke blot slutter nærværende, men tillige næsten ganske udfylder hele den følgende Periode, saa ville vi først der nærmere omtale ham. (244)

s) I Rectors Embedsprotokol.

Blandt de Mænd, som efter Skolens Gienfødelse her have nydt deres Ungdomsdannelse, kan Herlufsholm med Hæder nævne Absalons Lovtaler, den af de skønne Videnskabers Studium saa høiligen fortjendte Conferenceraad Christian Frederik Jacobi, død 1810 som første Assessor i Høieste-Ret, hvis Talenter allerede i Skolen røbede, hvad Videnskaberne i Tiden kunde vente sig af ham. Efter omtrent sex Aars Skolegang under Rector Buck og Broderen H. J. Buck blev han af denne dimitteret til Universitetet 1754 t). (245)

t) Jacobis vigtigste Levnetsomstændigheder findes i Kiøbenhavns lærde Efterretninger for 1810 No. 47. Som et Bidrag til denne fortiente Mands Ungdomshistorie, og tillige som et opmuntrende Eksempel for Herlufsholms yngre Fostersønner, maa følgende Udskrift af Rectors Embedsprotocol staae her: "Christian Frideric Jacobi, en Søn af Gl. Hrr. Jacobi, forhen Sognepræst udi Asminderød, ankom hertil Skolen d. 3 Novembris 1748, og blev fierde nederst, men formedelst sine gode Naturens Gaver snart vil blive een med de beste. Og til Beviis for, at denne gode Formodning ikke slog feil, er hertil senere føiet: "hand blev sendt til Academiet d. 19 Junii 1754 ig antaget med største Berømmelse". Og de academiske Aarbøger vidne, at Ynglingen Jacobi vedblev ved Universitetet at udmærke sig, ligesom han i Skolen havde begyndt. I en Indberetning af 1759 fra Procantsleren til Kongen omtales Studenten Jacobi som en, der "fortiener at regnes blandt ingenia exstantiora" (Engelstofts Annaler 1813, 1 H., Pag 15). Unit mature qvod vult urtica manere.

Blandt Herlufsholms øvrige Disciple af denne Periode er der ingen, som har Adkomst til her at nævnes.

oekonomien 1729 – 63.

Da slet Huusholdning og egenraadige Betienters Rovgierrighed under Skolarkerne Brahe og Trolle havde bragt Stiftelsen paa Bredden af Ødelæggelsens Afgrund, hvorfra Juels Anstrængelser vare for kortvarende til fuldkommen at kunne drage den tilbage, da fremstod Holstein som en frelsende Engel, der med kraftfuld Arm ei alene standsede dens Fald, men endog lidt efter lidt bragte den tilbage til Velstand. Mange af de Midler, han betiente sig af for at ophielpes Stiftelsens forfaldne Finantser, ere forhen anførte; her ville vi derfor alene omtale de Forandringer, han foretog med den egenlige Oekonomie.

Før Holsteins Tid havde Forpagteren tillige været Skolens Spisemester. Men da det var Stiftelsens Fordeel, at Hovedgaardens Marker saavel som Tienderne bortforpagtedes til den Høistbydende; og det lettelige kunde vorde Tilfældet, at den, som bød høiest Afgift, ikke havde Lyst eller Duelighed til at paatage sig Skolens Bespiisning; saa fandt Holstein det tienligst at adskille Forpagtningen fra Bespiisningen. Forstanderens Betiening ophævedes da aldeles; Hovedgaardens Marker og Tienderne bortforpagtedes for sig selv; til Forpagteren opførtes en ny Bolig; (Tab I, R og S), hvorimod

Spisemesteren (246) fik den, som Forstanderen hidtil havde havt n). Stiftelsens Jagter, saavelsom Fiskeriet og Haugen, havde siden Rosenkrantz's Tid været Forstanderen overdragen til fri Afbenyttelse, men paa hans egen Bekostning, dag saaledes, at han intet deraf maatte afhænde til Andre. Nu derimod blev Fiskeriet særskilt bortforpagtet, ligesom Jagttrettigheden allerede i Juels Tid var bleven Forstanderen fratagen o). Af Haugen skulde Spisemesteren vedblive at have Fordelen; dog skulde dens Dyrkning før Fremtiden ikke besørges af ham selv, men af den med Løn af Stiftelsen antagne Gartner.

Rimeligt er det, at denne Forandring, i det Øieblik den foretoges, har været til Stiftelsens Fordeel; men om den, i det hele taget, ogsaa fremdeles blev det, er vel vanskeligt at afgjøre. Letteligen indsees det, at Spisemesteren, ved at have enten den hele Forpagtning af Hovedgaardens Marker eller nogen betydelig Deel deraf, til alle Tider vilde være mindre afhængig af Fødevarernes stigende Priser, hvorefter han til Ex. For nogle Aar siden - Skolen til liden Baade - trykkedes haardt. Derfor er ogsaa under nuværende Skoleherre noget af Hovedgaardens (247)

- n) Dette var den samme Bolig, Spisemesteren endnu har: hele det nederste Stokværk i Bygningerne Tab III, No. 1, B og C.
- o) Angaaende Vildtet gav Juel den Bestemmelse, som siden stedse er bleven fulgt, at hvad der blev skudt, og ei leveredes til Skolens bord, skulde af Skytten indsendes til Skoleherren - et saare billigt Vederlag for saa megen Uleilighed, hvorfor denne, ifølge Fundatsen, ingen Betaling maa tage.

Marker atter tillagt Spisemesteren til Afbenyttelse.

Ved Skolens Bespiisning gjorde Holstein ingen Forandring af Betydenhed, men beholdt, paa faa Afvigelser nær, det ældre fra Giøe nedstammende Reglement. Saaledes som dette 1755 indførtes, vedblev det over et halvt Seculum at være Rettesnoren for Skolens Bevertning; og Forf. troer det passende her at anføre dets vigtigste Punkter, for at vise, hvorledes Skolens Bespiisning var, eller i det ringeste skulde være, indtil for faa Aar siden, da dette Reglement afløstes af et nyere.

Den daglige Bevertning var nemlig følgende:

Frokost, saavel til Lærerne som Disciplene: Smørrebrød med Ost eller Kiød paa p.)

Søndag Middag: 1) Kiødsuppe med Grønt, eller med Risengryn og Svedsker, hvori skulde være et forsvarligt godt stykke Kiød til hver; 2) fersk Fisk; 3) en Steg saa stor, at hver Person ved Bordet kunde faae en god Portion.

Aften: 1) Velling af Perle- eller Risen-Gryn, eller andre deslige Gryn, kogt i sød Melk; 2) Frikassee, eller anden Kiødmad; 3) tynde Kager to til hver. (248)

- p) Efter et ældre Spisereglement af Holstein fra 1751 var Frokosten, for Disciplene, overensstemmende med det Giøiske Reglement: fra Marie Bebudelsesdag (25 Marts) til Alle Helgensdag (1 Novemb.) blot Smørrebrød; men fra 1 Novbr. til Marie Bebudelsesdag baade

varmt Øllebrød og Smørrebrød; for hver Hører ugentlig et Brød og et Pund Smør. Ved Forandringen synes her Intet vundet.

Mandag Middag: 1) Hønsekiødsuppe med Grønt og skaaret Brød i; 2) Høns med Peberrods- eller Persille Sauce; 3) Mortelsbakkelse, een til hver.

Aften: 1) Sødgrød af Boghvede- eller andre Gryn; 2) Bankekiød eller Ragout; 3) Plukkefisk.

Tirsdag Middag: 1) Grøn Søbekaal, kogt paa fersk Kiød; 2) Saltet Lamme- eller Oxe- Kiød med røget Fleks; 3) Budding med Viinsauce eller Smør.

Aften: 1) Boghvede- eller Byggryns-Velling; 2) Ragout eller anden Kiødmad; 3) Gartengevext eller Bakkelse.

Onsdag Middag: 1) Viinsuppe af Perle-, Manna- eller deslige Gryn, hvori skulde være Viin, Rosiner og Korender, og sødgiøres med hvidt Sukker; 2) Steg; 3) Vafler, to til hver.

Aften 1) Byggryns-Vandgrød med kogt Melk til, omtrent en Pægel til hver Person; 2) Lammefrikassee eller anden Kiødmad; 3) Æbleskiver, to til hver.

Torsdag Middag: 1) Sød Risengrynsvelling; 2) Steg; 3) salt Torsk med Smør og Sennep, eller i dets Sted hakkede Æg og Persille i Smør.

Aften: 1) Hauresuppe med bagt Brød, Rosiner og Sukker; 2) en Ret Kiødmad; 3) opstuede Æbler eller Kogte Svedsker med ristet Hvedebrød.

Fredag Middag: 1) Afsiede Æret, kogte paa ferskt Kiød; 2) Kiødet, som ærterne ere kogte paa, med en god Sauce over; 3) fersk Fisk.

Aften: 1) Sødgrød; 2) en Ret Kiødmad; 3) en Pandekage eller et Fad Bakkelse. (249)

Løverdag Middag: 1) Revet Øllebrød med Sukker i; 2) Boeuf á la Mode med en god Sauce til; 3) tørre Giedder eller gode Flyndre med hakket Persille og Smør.

Aften: 1) Melkesuppe med Tvebakker i; 2) Ragout; 3) en Ret Kage.

Til Bordet skulde stedse leveres saa meget vel bagt Rugbrød og vel kogt brunt Øl, som behøvedes. (Om Helligdagene skulde de have Godt-Øl og Sigtebrød. De Syge skulde have saadan Mad, som dem var tienlig, og dertil Sigtebrød) q). I øvrigt indskærper Reglementet paa mange Steder, at Alt, hvad der til Bordet leveredes, baade skulde være af forsvarlig Godhed, vel behandlet, og leveres i tilstrækkelig Mængde. Alle Høitidsdage r) skulde der gives samme Mad, som om Søndagen, og desuden som fjerde Ret en Tærte paa hvert Bord med syltede Kirsebær eller Sveske i. Alle Høitidsaftener s) sød Risengrød med Sukker og Kaneelbark (250)

- q) Hvad der er indklamret nævnes vel ikke utrykkelig i Spisereglementet af 1755; men da der i Slutningen af samme siges: "Det øvrige kan blive som forhen er "reguleret"; saa maa man, for at have Reglementet af 1755 fuldstændigt, udfylde det ved Hielp af det fra 1751, hvilket her er skeet og betegnet ved Indklamring ().
- r) Disse vare: Første-Juledag, Nytaarsdag, Helligtrekongersdag, Kyndelmisse, 11 Februar (Taksigelsesfesten), Marie Bebudelsesdag, Første-Paaskedag, Christi-Himmelfartsdag,

Første-Pintsedag, Sanct-Hansdag, Marie Besørgelsesdag, Mikkelsdag, Mortensdag, Alle Helgens Dag, og første Dag efter Ferien (7 Sept.)

- s) Sanct Mikkels-, Mortens-, Jule-, Nytaars- og Helligtrekongers-Aftener.

paa, Steg (Mortens-Aften Gaasesteg), og Bakkelse; (desuden et Fad Æbler og Nødder t). Naar Disciplene engang om Aaret reiste ud med Hørerne at plukke Nødder, eller og nød anden Frihed, saa at de ei spiste hiemme om Middagen, da skulde de om Aftenen have 4 Retter Mad). Første-Jule. Paaske- og Pintse-Dag, samt første Dag efter Ferierne skude paa hvert Bord gives en Flaske Franskviin til Hørerne og Disciplene; ligesom der hver Uge gaves en Flaske Franskviin til Rector, og en til Oldfruen, til dem selv og til de Fremmede, som bevertedes ved Bordet u). Saavel Oldfruen som Rector havde Tilladelse at indbyde til Bordet deres Bekiendtere, eller hvilke andre Fremmede dem syntes; men Hørerne havde ikke den Tilladelse, uden først derom at have henvendt sig til Rector v). At Disciplene Søndag- og onsdag – Eftermiddag drak Theevand hos Oldfruen i Selskab med Lærerne, er forhen omtalt x); (251)

- t) Hertil lægger Reglen. Af 1751 endnu, foruden fierte Ret: paa hvert Bord en Flaske god Viin med Sukker i til Grøden; desuden paa Rectors Bord tre Potter Miød, og paa det andet Bord to Potter; men dette bortfaldt ved det nye Reglement.
- u) I den følgende Tid, da Rector ikke længer spiste med Disciplene, under Geheimeraad Brandts Bestyrelse, blev det fastsat, at den Viin, som tilforn Rector havde havt, skulde af Spisemesteren anskaffes, og af ham paa den inspectionshavende Lærers Forlangende udleveres, naar Fremmede spiste ved Skolens Bord.
- v) For saadanne Fremmede blev der af Skolen godtgiort Spisemesteren det samme, som i Penge betaltes for en Disciples Kost, nemlig for 14 Middags eller Aftens Maaltider 5 Mark.
- x) Saalænge Holstein levede, og siden efter, saalænge Jomfrue Block var Oldfrue, gik det med denne Theevands drikken meget ordentligt; men efter eden Tid kom den efterhaanden mere og mere af Brug, indtil den for henved en Snees Aar siden (omtrent 1800 eller 1801) af sig selv ganske ophørte.

resten fik de intet Andet at drikke end Øl y), hvoraf de til hver Tid af Dagen kunde faae saa meget de vilde. Til Skolens Bord skulde af Skytten aarlig leveres 8 Dyr (Raadyr eller Daadyr), 32 Harer, og 30 Vildænder eller andet Fuglevildt a); og af Fiskeriet aarlig 1040 Pund (ugentlig 20 Pund) fersk Fisk, foruden de Kræbs, som i Forpagtning af Kræbseriet bleve erlagte b). (252)

- y) Det kom derover i Bug, at de fleste af Disciplene drak Theevand om Morgenens, enten hos en af Lærerne eller hos Oldfruen, for en aarlig accorderet Betaling (tildeels ogsaa uden Betaling), hvilken Skik igien ophørte fra den Tid, der blev dem givet Melk om Morgenens (1801).
- a) Angaaende Vildtet fastsætter Reglementet: at Spisemesteren maa aldeles intet deraf enten sælge eller bortforære; men det skal spises paa Disciplenes Borde; dog ham uformeent, undertiden, naar det ikke skeer for ofte, selv deraf noget at bruge.
- b) For dem, som desangaaende kunne ønske sig underrettede, anføres her den Betaling, Spisemesteren for Kosten erholdt; den var følgende: for hver Person, som spiste ved Bordet, ugentlig 5 Mark, men for Disciple eller Lærere, som i Ferierne vare bortreiste, erholdt han imidlertid ingen Betaling; desuden aarlig 20 Tønder Rug, 24 Tdr. Byg, frit Foder Sommer og Vinter til 8 Køer, 16 Faar, 10 a 12 Sviin (desuden Avner til 6 Sviin) og Fiederkreature, toldfri Maling af alt sit Korn til Skolens og egen Huusholdning, i Magle-Mølle, Ugedagsarbejde af

6 Huusmænd; desuden frit Brændsel, Haugen frit dyrket, endeel fri Kiørsel (253) og andre mindre Fordele. For denne Betaling bespises 20 Disciple, 3 Lærere og Oldfruen samt Skolens Tienestefolk; dog var Pengebetalingen for disse sidste ugentlig ikkun 4 Mark.

Mange ville maaskee troe, at Herlufsholms Ungdom ved den i det Holsteinske Reglement foreskrevne Bevertning vænnedes til et Vellevnet, de siden ved at forlade Skolen føleligen maatte savne; Forfatteren har i det mindste mere end eengang hørt denne Mening fremsættes. Ungdommen, siger man, og det med Rette, bør vænnes til Tarvelighed; hvor mangen Yngling kan ved Universitetet gjøre Regning paa tre Retter Mad daglig, og hvor tungt da at vænne sig til at nøies med det ringere! Saa siger man. Men udentvivl vil den, som af Erfaring kiender til offentlige Stiftelser og offentlig Bespiisning, aldrig befrygte, at Ungdommen derved forvænnedes; eiheller har Forfatteren, der i saa mange Aar har kiendt Skolen og de Ynglinge som have forladt den, nogensinde fundet en saadan Frygt stadfæstet af Erfaring. Ved en offentlig Stiftelse, hvor Bespiisningen Godhed staaer i et uundgaaeligt Sammestød med den Besisendes Interesse, maa man aldrig gjøre Regning paa en fuldkommen Efterlevelse af noget som helst Spisereglement; at der paa Bordet gives de anordnede Retter og ingen andre, kan vel paasees, saavelsom og at disse har visse i Reglementet foreskrevne Egenskaber; men Godheden af Mad er i mange Tilfælde saa vanskelig at bestemme, at der ikke altid kan drages nogen fast Grændselinie imellem god og taalelig, imellem taalelig og uforsvarlig Kost. Ved et saadant offentligt Bord vil man derfor i Almindelighed ikke kunne gjøre Regning paa (253) nogen udmærket god Kost; naar Bespiisningen er taalelig, faaer man som oftest dermed tilfreds. Ungdommen staaer altsaa, fra denne Side betragtet, ikke Fare for at forvænnedes. Men hvad Retternes Antal angaar, da kunde det vel stundom indtræffe, at en enkelt af dem var saadan, at man ei ganske havde Grund at være tilfreds med samme, og dog maatte dermed tage til Takke; og i et saadant Tilfælde kunde da en tredje Ret bøde paa Manglerne ved en af de andre, og blev altsaa ikke overflødig; thi man vil dog ei saaledes kalde alt, hvad der ikke udfordres til dette blotte Livsophold: noget over det blot nødvendige gør ethvert Menneske Fordring paa; og et vist, om end tarveligt, Vellevnet burde vel derfor ved Skolens Bord ikke savnes; thi lige saa lidet som de unge Mennesker her maae forvænnedes, lige saa lidet bør de savne deres Forældres Bord. Karrigheden mod Skolens Ungdom stemmer desuden vist ikke med Stifternes Villie. Omtrent saadanne Betragtninger var det rimeligviis, der ei tillode Holstein at indskrænke Antallet af de Retter, Middagsbordet havde Fordring paa. At fastsætte lige saa mange Retter for Aftensbordet kunde vel ansees overflødigt; men formodentlig vilde den betænksomme Mand ikke gjøre noget Indgreb i en gammel Rettighed, Skolen fra dens Oprettelse havde faaet Hevd paa, som han overalt stedse var opmærksom paa alt det, han troede at kunne paa nogen Maade bidrage til Skolens Glands.